

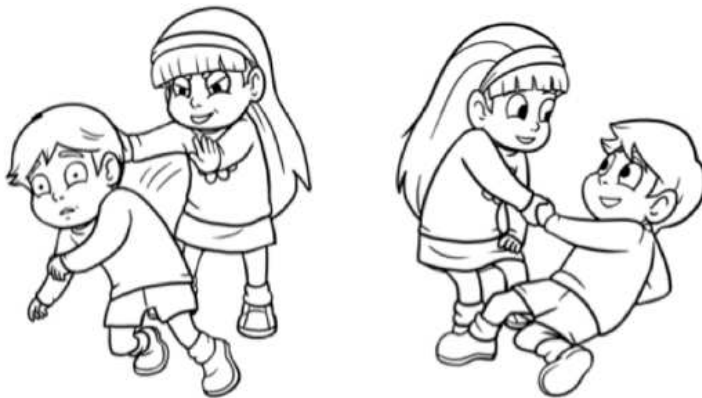
KIUSAAMINEN PÄIVÄKOTIYMPÄRISTÖSSÄ

Lastentarhanopettajien mahdollisuudet puuttujina ja ehkäisijöinä

Anniina Järvenpää ja Minni Mäkinen

KIUSAAMINEN PÄIVÄKOTIYMPÄRISTÖSSÄ

Lastentarhanopettajien mahdollisuudet puuttujina ja ehkäisijöinä

piirrokset © Suomen Mielensterveysseura ja Taija Turkumäki

Anniina Järvenpää ja Minni Mäkinen

Opinnäytetyö, syksy 2014

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) +

lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Järvenpää, Anniina & Mäkinen, Minni. KIUSAAMINEN PÄIVÄKOTIYMPÄRISTÖSSÄ. Lastentarhanopettajien mahdollisuudet puuttujina ja ehkäisijöinä. Helsinki, Syksy 2014, 70 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyö toteutettiin työelämälähtöisesti laadullisena tutkimuksena hyödyntäen määrällisen tutkimuksen piirteitä. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkotien ja Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeen kanssa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lomakehaastattelun avulla lastentarhanopettajien työtapoja kiusaamisen ehkäisemiseksi päiväkodissa ja tuoda lastentarhanopettajien tietoisuuteen kiusaamisen puuttumisen keinoja sekä kartoittaa ovatko lastentarhanopettajat työssään kohdanneet kiusaamista lasten välisissä suhteissa. Tutkimuksen tarkoituksena oli herättää lastentarhanopettajat varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisongelman äärelle. Tavoitteena oli myös selvittää, löytyykö päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmista kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmia. Opinnäytetyön lopussa esitellään Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeessa tuotettuja Kaveritaitokortteja yhtenä kiusaamisen ehkäisyn työkaluna.

Opinnäytetyössä tarkastellaan teorialähtöisesti kiusaamisongelmaa ja siihen liittyviä seikkoja. Teoriaosuudessa kuvataan lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä sekä tarkastellaan lasten tunnetaitojen, empatian ja moraalien kasvua. Teoriaosuudessa määritellään myös kiusaamisilmiötä. Tutkimusmenetelmänä käytettiin lomakehaastattelua, joka toteutettiin Webropol-työkalun avulla. Lomakkeen kysymykset suunniteltiin yhteistyössä Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeen työntekijöiden kanssa. Kyselyyn vastasi 16 lastentarhanopettajaa ja vastaukset analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tutkimuksen tuloksien mukaan kiusaamista esiintyy jo päiväkotikäisten lasten keskuudessa. Tutkimustuloksissa nousi esille, että kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäiseminen ovat tärkeitä asioita lastentarhanopettajan työssä. Tulosten mukaan on olemassa erilaisia keinoja puuttua kiusaamiseen ja ehkäistä kiusaamista. Tutkimuksen mukaan keskustelu kiusaamisesta lasten kanssa toimii tehokkaimpana kiusaamisen ehkäisyn työvälineenä. Kiusaamisen ehkäisemiseksi on tärkeää, että myös sosiaalisia taitoja opetetaan lapsille. Kiusaamisen ennaltaehkäisy päiväkodissa turvaa jokaiselle lapselle turvallisen ja oikeudenmukaisen varhaiskasvatusympäristön.

Asiasanat: lapset, päivähoido, varhaiskasvatus, kiusaaminen, varhainen puuttuminen, ennaltaehkäisy, lastentarhanopettajat, sosiaaliset taidot

ABSTRACT

Järvenpää, Anniina and Mäkinen, Minni
Kindergarten teachers intervening and preventing bullying in kindergartens.
70 p., 3 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2014.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services,
Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of our thesis was to find out how kindergarten teachers intervened and prevented bullying among children. The thesis was made in co-operation with kindergartens of Southern Helsinki and a project by the Finnish Association for Mental Health (FAMH). By using a questionnaire we wanted to find out the ways kindergarten teachers prevented bullying. We wanted to know as well whether the kindergartens had plans to prevent bullying as part of their early childhood education plans. In this thesis we introduced Kaveritaito-cards produced by Turvallis in mielin-project as one of the tools to prevent bullying in kindergartens.

In this thesis we took a look into the theoretical background of bullying. In the theoretical part of the thesis we also defined bullying and took a look into the social skills of children in more depth. There are also sections about emotional skills, empathy and moral development.

Our thesis was a work-life based qualitative and quantitative study. As a study method we used content analysis and as a research method we used the Wepropol-tool. After forwarding the questions to kindergarten teachers we received 16 answers out of 40.

According to the results, bullying existed in kindergartens among children. There were different ways to prevent bullying. According to our research, discussing with children was seen as the most effective way to prevent bullying. Social skills training can reduce bullying. It is crucial in early childhood education as children need the feeling of security and safety.

Key words: children, kindergarten, early childhood education, bullying, bullying prevention, kindergarten teachers, social skills

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUS	8
2.1 Turvallinen päiväkotiryhmä	9
2.2 Lapsen hyvinvointi varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa	11
3 PÄIVÄKOTI-ikäISEN LAPSEN SOSIAALISET TAIDOT	13
3.1 Varhaislapsuuden kiintymyssuhteista sosiaalsiin taitoihin	14
3.2 Lapsen moraalien ja sosiaalisuuden kehitys eri ikävuosina.....	16
3.3 Lapsen tunnetaidot ja empatian kehittyminen.....	18
3.4 Vertaissuhteet.....	19
4 KIUSAAMINEN PÄIVÄKODISSA.....	21
4.1 Kiusaaminen ilmiönä ja kiusaamisen muodot	21
4.2 Kiusaamiseen puuttuminen	24
4.3 Kiusaamisen ehkäisy	25
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	28
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
6.1 Tutkimuksen kohderyhmä, tutkimusympäristö ja lähtökohdat.....	29
6.2 Aineiston kerääminen	31
6.3 Tutkimuksen toteutus.....	32
6.4 Aineiston analyysi.....	34
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	36
7.1 Kiusaaminen tutkimuksen yhteistyöpäiväkodeissa	36
7.2 Kiusaamiseen puuttuminen ja ehkäisy yhteistyöpäiväkodeissa.....	38
7.3 Lastentarhanopettajien rooli ja varhaiskasvatussuunnitelmat.....	41
8 KAVERITAITOKORTIT KIUSAAMISEN EHKÄISYSSÄ	44
9 KEHITTÄMISIDEAT JA JATKOTUTKIMUSAIHEET	46
10 POHDINTA	47

10.1 Tutkimuksen eettisyys	49
10.2 Tutkimuksen luotettavuus	50
10.3 Ammatillinen kasvu	51
10.4 Johtopäätökset	53
LÄHTEET	57
LIITE 1: Saatekirje	64
LIITE 2: Lomakehaastattelu	65
LIITE 3: Kaveritaitokortit.....	68

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä keskitymme tutkimaan kiusaamisongelmaa päiväkotikäisten lasten keskuudessa varhaiskasvatuksessa. Päiväkoti luo pohjan lasten sosiaalisten taitojen kehittymiselle, ja siksi on tärkeää, että jo varhaiskasvatuksessa pystyttäisiin ja pyritäisiin ehkäisemään kiusaamista. Päiväkotiympäristön tulisi olla lapselle turvallinen paikka, jossa lapsen on hyvä kasvaa ja kehittyä.

Räty (2013, 76) kuvaa kirjassaan ”Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy” tyypillistä esimerkkiä pienten lasten välisissä suhteissa esiintyvistä kiusaamisesta.

Eräs lapsi laitettiin hippaleikissä aina hipan rooliin, koska tiedettiin, että hän on hitaampi juoksija kuin muut eikä saa koskaan ketään kiinni. Vaihtoehtona oli, ettei hän pääse hippaan mukaan lainkaan.

Tutkimusten mukaan jo pienetkin lapset osaavat kiusata. Lastentarhanopettajan rooli varhaiskasvatuksessa on merkittävä kiusaamisen ehkäisijänä. Haluamme herättää ajatuksia kiusaamisilmiön olemassaolosta lastentarhanopettajien keskuudessa ja tuoda esille kiusaamisen ehkäisemisen keinoja. Tulevina sosioimeina, joilla on lastentarhanopettajan virkakelpoisuus, pidämme tärkeänä tiedostaa erilaisia kiusaamisen ehkäisyn keinoja.

Opinnäytetyössämme käsittelemme pienten lasten välisen kiusaamisen ehkäisemistä lastentarhanopettajien näkökulmasta. Pienten lasten parissa tapahtuvasta kiusaamisesta ei useinkaan puhuta niin paljon kuin esimerkiksi koulu-kiusaamisesta, ja sen vuoksi aihe on mielestämme tärkeä ja ajankohtainen. Opinnäytetyöprosessimme aikana kiusaamisasia on ollut paljon esillä mediasa. Koulussa esiintyvää kiusaamista on tuotu ihmisten tietoisuuteen enemmän, ja yhä useammin koulukiusaamistapauksista voidaan tehdä esimerkiksi rikosilmoitus. Uskomme, että viimeaikainen uutisointi kiusaamisesta on herättänyt ihmisiä toimimaan kiusaamisen lopettamiseksi.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa määrittelemme varhaiskasvatusta käsitteenä turvallisen päiväkotiympäristön mahdollistajana lapselle. Lähestymme kiusaa-

misen ehkäisyn keinoja määrittelemällä kiusaamisilmiötä ja kiusaamisen muotoja. Pohdimme lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä lapsuudessa eri ikävuosina ja kiusaamiseen puuttumisen merkitystä varhaiskasvatuksessa. Sosiaalisista taidoista puhuttaessa kiinnitämme huomion myös lapsen moraalien ja empatian kehitykseen.

Yhteistyökumppaneitamme tässä opinnäytetyöprosessissa ovat Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkodit sekä Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hanke. Kartoitamme kiusaamisen ehkäisyn keinoja lastentarhanopettajille suunnatun kyselyn avulla sekä esittelemme Turvallisin mielin -hankkeen Kaveritaitokortit yhtenä mahdollisena työvälineenä lastentarhanopettajille kiusaamisen ehkäisyssä.

Tulevaisuudessa sosiaali- ja kasvatustieteen työkentällä toimiessamme voimme hyödyntää opinnäytetyöprosessissa oppimaamme. Työmme kautta olemme syventäneet tietojamme varhaiskasvatuksesta, lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen kasvusta sekä saaneet tietoutta kiusaamisen tunnistamiseen ja innostusta kiusaamisen vastaiseen työhön. Toivomme, että työmme herättää lukijoissa ajatuksia lasten parissa esiintyvistä kiusaamisesta sekä antaa virikkeitä kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisemiseen.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lasten hoidon, kasvatuksen ja opetuksen välistä kokonaisuutta sekä kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatuspalveluita järjestetään varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjauksien mukaan. Päivähoito on yksi yhteiskunnan tarjoamista varhaiskasvatuspalveluista, ja sitä järjestetään päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Päivähoidossa yhdistyy lapsen tarve varhaiseen kasvatukseen sekä vanhempien oikeus saada lapselleen hoitoa. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2014.)

Päivähoidolla tarkoitetaan lasten hoitoa, joka järjestetään päiväkotihoidona, perhepäivähoidona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Päivähoidon tavoitteena on edistää lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä sekä tukea lasten koteja kasvatustehtävässä. Päivähoidon tulee edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden sekä tarjottava jatkuvia ja turvallisia ihmissuhteita lapsen elämään. (Laki lasten päivähoitosta 1973/36.)

Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen ja hoidon yhteistoimintaa, jossa myös lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Varhaiskasvatuksen voimavarana on ammattitaitoinen henkilökunta, joka hallitsee erilaisia pedagogisia menetelmiä ja omaa kokonaisvaltaisen kuvan lapsen kasvusta ja kehityksestä sekä oppimisesta. Varhaiskasvatusta tarjoavat kunnat, yksityinen sektori, järjestöt ja seurakunnat. Vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista lapsille tarjotaan esiopetusta osana varhaiskasvatusta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatus perustuu lapsen oikeuteen saada kasvunsa edellyttämää hoitoa ja huolenpitoa, oikeuteen saada elämäänsä turvallisia ihmissuhteita ja tasa-arvoista kohtaamista sekä oikeuteen tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Varhaiskasvatuksessa keskeisinä kasvatuspäämäärinä ovat: lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioivien käyttäytymistapojen opettaminen

sekä lapsen asteittain lisääntyvän itsenäisen toiminnan tukeminen. Varhaiskasvatuksen arvopohjan taustalla vaikuttavat suomalaiset ja kansainväliset sopimukset ja lait lasten oikeuksista. Lasten oikeuksien yleissopimuksen mukaan varhaiskasvatusta tärkeimpinä arvoina ohjaavat vaatimus lasten tasa-arvoisesta kohtaamisesta ja syrjinnänkielto sekä lapsen edunmukainen toiminta. Lisäksi lapselle täytyy turvata oikeus täysipainoiseen kasvuun ja kehitykseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12–13.)

Suomessa jokaisella lapsella on subjektiivinen oikeus saada päivähoitoa. Ensimmäinen kasvatusvastuu on lapsen vanhemmilla, mutta yhteistyössä kotien kanssa päivähoito tukee ja edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kasvua. Vanhempien ja kasvatustalon ammattilaisten välistä yhteistyötä kutsutaan kasvatuskumppanuudeksi. Kasvatuskumppanuus tukee lapsen kasvua ja kehitystä varhaiskasvatuksessa. Kasvatuskumppanuudessa vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten tiedot, taidot ja kokemukset yhdistyvät ja tavoitteena on lapsen hyvinvoinnin turvaaminen varhaiskasvatuksessa. (Poikonen & Lehtipää 2009, 70, 73.)

Yhdessä lapsen vanhempien kanssa varhaiskasvatuksen ammattilaiset laativat jokaiselle lapselle henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta oleellisia asioita ja tavoiteltavia hoidon ja kasvatuksen päämääriä. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan myös lapsen omat toiveet ja persoonalliset ominaisuudet. (Helsingin kaupungin Varhaiskasvatusvirasto 2013, 17.)

2.1 Turvallinen päiväkotiryhmä

Tavoitteellisessa varhaiskasvatuksessa lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen edellytyksenä on lapsen perustarpeista ja terveydestä huolehtiminen. Päiväkodin arjessa hyvinvoiva lapsi nauttii yhdessäolosta, leikistä, oppimisesta ja selviytyy arjen haasteista. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää, että lapsi hyväksytään omana itsenään ja lapsen itsetuntoa vahvistetaan. Jokaista lasta tuetaan arvostaa ja kunnioittaa. Lapsen hyvinvointia vaaliessa on tärkeää muistaa

huomioida jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet. Turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet vanhempiin, päiväkodin aikuisiin ja toisiin lapsiin varhaiskasvatuksessa edistävät lapsen hyvinvointia. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että päiväkodin ilmapiiri on myönteinen ja turvallinen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15, 18.)

Päiväkodissa lapsi saa kokemuksia yhteisöön kuulumisesta lapsiryhmässä. Lapsen arkipäivään kuuluu tällöin yhdessä toimimista ja oppimista, jotka kehittävät lapsen sosiaalista identiteettiä eli lapsen omaa käsitystä itsestään sosiaalisena toimijana. Päiväkodissa lapset pääsevät harjoittelemaan erilaisia vuorovaikutustaitoja kuten toisten huomioon ottamista, roolien ottoa ja jakamista sekä oman vuoron odottamista. Päiväkotiympäristössä lasten erilaiset kokemukset kohtaavat, ja lapset oppivat sosiaalisia taitoja suhteessa itseensä, vertaisiinsa ja aikuisiin. (Koivula 2013, 22–23.) Kaverisuhteet, sosiaalisten taitojen osaaminen ja lapsen osallisuuden kokemukset vaikuttavat lapsen turvallisuuden tunteeseen ryhmässä. Turvallisessa ryhmässä vallitseva ryhmähenki on rauhallinen ja turvallisuuden tunne välittyy lasten käytöksestä. Lapset ovat herkkiä huomioimaan toistensa tarpeita ja ottavat toisensa huomioon. (Hurme & Kyllönen 2014, 29, 40.)

Aikuisten tehtävänä on mahdollistaa jokaiselle lapselle hyvä arki. Hyvän arjen turvaaminen vahvistaa lapsiryhmän yhteisöllisyyttä ja ennaltaehkäisee kiusaamisen syntymistä. Jokaisella lapsella tulisi olla tunne, että kuuluu ryhmään tasavertaisena jäsenenä. Yhteisöllisyyden tunteen vahvistaminen opettaa lapsille toisten huomioon ottamista ja ristiriitojen ratkaisutaitoja. (Lahtinen 2014.) Ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaminen auttaa myös yksilötasolla jokaista ryhmäläistä löytämään omia vahvuuksiaan. Yhteisöllisyyden tunnetta vahvistavat kaikki positiiviset kokemukset, joita ryhmässä koetaan. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 149, 152–153.)

Päiväkodin suuressa lapsiryhmässä lapsi voi olla osallisena erilaisissa ristiriitilanteissa ja joutua kilpailemaan aikuisen huomiosta. Turvallisessa ympäristössä lapsi voi kokeilla rajojaan, mutta samalla luottaa aikuiseen rajojen asettajana. (Mikkola & Nivalainen 2009, 19–20.) Lasten leikeissä mukana olemalla aikuinen

pystyy ohjaamaan lasta oikeanlaisiin vuorovaikutustilanteisiin, joissa lapsi saa onnistumisen kokemuksia (Aaltonen ym. 2008, 35). Aikuinen pystyy vaikuttamaan ryhmän turvallisuuteen ennakoivalla ja ennaltaehkäisevällä työtöteella (Hurme & Kyllönen 2014, 40).

Usein kiusaaminen kehittyy ryhmäilmiöksi jo pienten parissa. Kiusaamisen ehkäisyn toimenpiteet tulisi kohdentaa koko lapsiryhmään. Päiväkodin kentällä toimiessaan aikuisilla on mahdollisuus vaikuttaa lapsiryhmän kokoonpanoon ja huomioida ryhmän käyttäytymistä ja kehittymistä ehkäistessään kiusaamista. (Repo 2014.) Ryhmästä ulkopuolelle joutuminen on haitallista lapsen kehitykselle. Päiväkotiympäristössä aikuisten vastuulla on huolehtia siitä, ettei kukaan jää ryhmän ulkopuolelle. Yhteisöön kuulumisen kokemusta on tärkeää vahvistaa jatkuvasti muuttuvassa maailmassa, sillä yhteisöllisyys ehkäisee osaltaan sosiaalista syrjäytymistä. (Sajaniemi & Mäkelä 2014, 137, 142.)

2.2 Lapsen hyvinvointi varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma pyrkii turvaamaan lapselle hyvän kasvun edellytykset. Hyvän kasvun edellytyksiin kuuluu muun muassa hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus. Hoidon tavoitteeseen kuuluu, että lapsi oppii sosiaaliseen kanssakäymiseen sekä luottamaan häntä hoitaviin aikuisiin. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa on tietoa kiusaamisesta. Suunnitelmassa sanotaan, ettei kenenkään tarvitse kokea kiusaamista. Lisäksi lasten parissa tapahtuvaan kiusaamiseen on puututtava nopeasti ja kiusaamisilmiö pitää pystyä tunnistamaan. Kiusaaminen ja kiusaamisen ehkäisy ovat koko päiväkotiyhteisön asia. (Helsingin kaupungin Varhaiskasvatusturvasto 2013, 7–8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan turvatun kasvun ja kehityksen tärkeyttä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 13). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään kiusaaminen ja kiusaamista lähestytään turvallisuuden edistämisen näkökulmasta. Opetukseen osallistuvalla lapsella on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa esimerkiksi kehoitetaan antamaan tietoa kiusaamis-

ta ja kiusaamisen ehkäisyn keinoista päiväkodin henkilökunnalle. (Opetushallitus 2010, 40–41.)

Stakesin päivähoidon turvallisuussuunnittelu ohjeistaa varhaiskasvatuksen toteutumista turvallisesti lakeihin nojaten. Päivähoidon turvallisuus kuuluu kaikille varhaiskasvattajille. Oppaan mukaan turvallinen toimintaympäristö varhaiskasvatuksessa vaikuttaa koko päivähoidon ilmapiirin rauhallisuuteen ja lisää koko yhteisön hyvinvointia. Oppaassa ei ole mainintaa päiväkotikäisten välisestä kiusaamisesta, mutta siinä kuitenkin korostetaan turvallisuuden tärkeää merkitystä. (Päivähoidon turvallisuussuunnittelu 2008, 3.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on laatinut Kohti varhaiskasvatustilaa -raportin koskien uutta varhaiskasvatustilaa. Uuden varhaiskasvatustilain tarkoituksena olisi turvata lapselle turvallinen varhaiskasvatustilaympäristö, jossa lapsi voi kasvaa ja kehittyä tasapainoisesti. Lain tarkoituksena olisi edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia turvaten lapsen vuorovaikutussuhteita ikätovereihin ja aikuisiin. Lisäksi varhaiskasvatustilassa sanotaan, että varhaiskasvatustilassa lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot kehittyvät ja edistävät lapsen vertaisryhmässä oloa. Varhaiskasvatustilassa lasta ohjataan toimimaan eettisesti vastuunalaisesti. Raportissa sanotaan, että varhaiskasvatustilaympäristön tulisi olla lapselle turvallinen. Lapsen tulisi saada kasvaa ja kehittyä psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallisessa ympäristössä. Kiusaamisen ehkäiseminen ja siihen puuttuminen kuuluvat turvalliseen varhaiskasvatustilaympäristöön. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 19–20, 28.)

Päivähoitolain ja muiden varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen sisällöissä korostetaan lapsen turvallista ja tasapainoista kasvun tukemista. Näiden mukaan jokaiselle lapselle tulee taata turvallinen kasvuympäristö. Näissä asiakirjoissa ei mainita kiusaamista sen varsinaisessa muodossa, mutta kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy kuitenkin nähdään sisältyvän lapselle taattavaan turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuympäristöön. Opetus- ja kulttuuriministeriön ehdotus uudesta varhaiskasvatustilasta antaa mielestämme hyviä linjoja uuden varhaiskasvatustilain toteutumiselle, mutta emme kuitenkaan voi tietää millaiseksi uusi laki lopulta muodostuu.

3 PÄIVÄKOTI-IKÄISEN LAPSEN SOSIAALISET TAIDOT

Sosiaalisuus on lapsen synnynnäinen piirre ja halu olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Pienen lapsen sosiaalisuus ilmenee kiinnostuksena olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lapsen kehityksessä varhaisimpia sosiaalisuuden merkkejä ovat hymy ja itku, joiden avulla pieni lapsi kommunikoi. (Keltikangas-Järvinen 2012, 49–50, 53–54.) Sosiaaliset taidot rakentuvat kyvyistä tulla toimeen toisten ihmisten kanssa ja ottaa toiset huomioon. Sosiaalisten taitojen avulla ihmiset pystyvät solmimaan ja ylläpitämään suhteita toisiin ihmisiin. (Juu-sola 2011, 30.) Sosiaalisista taidoista puhuttaessa tarkoitetaan taitoja, joita tarvitaan sosiaalisessa kanssakäymisessä ja joiden avulla voidaan ratkaista sosiaalisissa tilanteissa syntyviä ongelmia (Keltikangas-Järvinen 2012, 51).

Sosiaalisista taidoista voidaan erottaa sosiaalinen kompetenssi eli kyvykkyys. Sosiaalinen kompetenssi tarkoittaa sosiaalista pätevyyttä olla laajemmin vuorovaikutuksessa ympäristön ja erilaisten ihmisten kanssa sekä saavuttaa sosiaalisia päämääriä. (Keltikangas-Järvinen 2012, 51.) Sosiaaliset taidot ovat osa sosiaalista kompetenssia. Sen lisäksi sosiaaliseen kompetenssiin kuuluvat ne taidot, jotka mahdollistavat sosiaalisen kanssakäymisen. Lapsen on pystyttävä esimerkiksi kommunikoimaan riittävästi, jotta sosiaalinen toiminta mahdollistuu. (Salmivalli 2005, 72.)

Vuorovaikutustaitojen harjoittamisen aloittaminen jo pienenä on tärkeää, koska sosiaalisia taitoja harjoitellaan läpi koko elämän. Sosiaalisten taitojen harjoittelulla voidaan vähentää kiusaamista. (Salmivalli 1998, 167.) Vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa lapsi oppii, kehittyy ja kasvaa. Aikuisen tehtävä on ohjata lasta toimimaan oikein sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisten taitojen tukeminen tapahtuu arkisissa tilanteissa. Yhteisten sääntöjen pohjalta lapsen on helpompi oppia, kuinka sosiaalisissa tilanteissa tulee toimia. Lapsi tarvitsee kannustusta ja palautetta harjoitellessaan sosiaalisia taitoja. (Aaltonen ym. 2008, 33.) Lasten väliset ystävyysuhteet voivat olla pysyviä ja pitkäkestoisia, ja siksi aikuisen tulisi antaa ystävyysuhteiden syntymiselle ja jatkumiselle mah-

dollisuus. Aikuisen tehtävänä on luoda ympäristö, jossa lapsen sosiaaliset kompetenssit voivat kehittyä. (Neitola 2013.)

Vuosi vuodelta lasten sosiaalinen kenttä on muuttunut yhä haastavammaksi ja ulottuu jo sellaisille alueille, joille lasten sosiaaliset taidot eivät riitä. Lapsi saattaa päivän aikana olla tekemisissä monen eri sosiaalisen tahon kanssa. Viime aikoina näkyvämmäksi tullut kiusaaminen värittää osaltaan lasten haastavaa sosiaalista kenttää. Sosiaalisista taidoista on tullut yhä tärkeämpi lasten hyvinvointiin vaikuttava tekijä ja kasvatuksen suuri haaste. (Juusola 2011, 7–8.)

3.1 Varhaislapsuuden kiintymyssuhteista sosiaalisiin taitoihin

Syntymästään asti pieni lapsi on ohjautunut sosiaaliseen kanssakäymiseen (Lyytinen, Eklund & Laakso 1998, 59). Lapsen sosiaalisten taitojen kehityksen ensimmäisenä asteena on vauvan ja vanhemman välille muodostuva kiintymyssuhde (Ahonen ym. 2006, 30). Kiintymyssuhteiden taustalla vallitsee ajatus siitä, että lapsi on riippuvainen ihmisistä, jotka vastaavat hänen sosio-emotionaalisiin tarpeisiinsa. Lapsen emotionaalisen ja myönteisen itsetunnon kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa kokemuksen siitä, että häntä kuullaan ja hänen tarpeisiinsa osataan vastata. (Lyytinen ym. 1998, 61.) Kiintymyssuhteesta lapsi saa turvaa, hoitoa ja lohdutusta. Kokiessaan yhteyden menetyksen kiintymyksensä kohteeseen vauva reagoi ja ilmaisee läheisyyden tarpeensa kiintymyssuhdekäyttäytymisellä. (Silven & Kouvo 2010, 70.)

John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria kuvaa osaltaan lapsen ja aikuisen välisen suhteen varhaisen kehityksen tärkeyttä. Bowlbyn mukaan lapsen kiintyessä turvallisesti sensitiiviseen vanhempaan ja vanhemman kiintyessä lapseen, syntyy tiivis ja vastavuoroinen suhde. (Ahonen ym. 2006, 30.) Kiintymyssuhteita on kolmenlaisia (Silven & Kouvo 2010, 71). John Bowlbyn seuraaja Mary S. Ainsworth kehitti Strange Situation Procedure:n, eli vierastilanteen, jonka avulla on mahdollista kuvata eroja pienten lasten kiintymyssuhteissa ja kiintymyssuhdekäyttäytymisessä (Hautamäki 2011, 34).

Turvallisesti (secure) kiintyneet lapset ilmaisevat tunteitaan ja tarpeitaan avoimesti. Turvallisesti kiintyneet lapset luottavat siihen, että aikuiselta saa tarvittavan hoivan ja huolenpidon. He uskaltavat tutkia ympäristöään joutuessaan pois vanhemman syleistä, sillä he tietävät, että tarpeensa ilmaisemalla vanhempi tulee apuun ja vastaa heidän tarpeisiinsa. (Hautamäki 2011, 35.)

Turvattomia kiintymyssuhteita on kahdenlaisia. Turvattomasti välttelevästi (avoidant) kiintyneillä lapsilla on vaikeus ilmaista kielteisiä tunteita ja lohdun tarvetta. Välttelevästi kiintynyt lapsi ei hae läheisyyttä ja saattaa jopa välttää vanhemman läheisyyttä. Tällöin vanhempi on toiminut usein epäsensitiivisesti eikä ole vastannut lapsen viesteihin tarvittavalla tavalla. Lapsi on oppinut, että vanhempi reagoi hänen itkuunsa ja tunteisiinsa kielteisesti ja näin ollen lapsi oppii säätelemään tarpeitaan niin, ettei näytä tunteitaan hoitajalle. Lapsi kokee stressiä tilanteessa, jossa hänen pitäisi ilmaista avun tarvettaan epäsensitiiviselle vanhemmalle ja sen vuoksi käyttäytyy välttelevästi. (Hautamäki 2011, 35.)

Turvaton ristiriitainen-vastustava (resistant) -kiintymystyyllissä lapsi samanaikaisesti hakee ja vastustaa kontaktia vanhempaansa. Vanhempi on reagoinut lapsen viesteihin epäjohdonmukaisesti ja monimutkaisesti, jolloin lapselle ei ole syntynyt luottavaista kuvaa siitä, että vanhempi vastaa hänen tarpeisiinsa tarvittaessa. Näin ollen lapsi saattaa pyrkiä itkulla vanhemman syleihin, mutta ei kuitenkaan tyydy syleihin päästyään vaan osoittaa vastustusta. (Hautamäki 2011, 35–36.)

Nykytietämyksen mukaan näiden kolmen kiintymystavan lisäksi on olemassa neljäs jäsentymätön (disorganized) kiintymystapa, jossa jäsentymätön kiintymys ilmenee monella tavalla. Esimerkiksi ensin vauva saattaa hakea voimakkaasti vanhemman läheisyyttä, mutta muuttaakin tarvettaan ennen kuin saavuttaa vanhemman läheisyyden, lapsi ei ikään kuin ole varma siitä, millaista hoivaa tarvitsee tai haluaa hakea. (Silven & Kouvo 2010, 77–78.) Tutkimusten mukaan varhaislapsuuden kiintymyssuhde vaikuttaa lapsen sosiaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen ja sitä kautta lapsen myöhemmin elämässään muodostamiin ystävyys- ja ihmissuhteisiin (Punamäki 2001, 176).

3.2 Lapsen moraalien ja sosiaalisuuden kehitys eri ikävuosina

Eettisen ajattelun nähdään olevan synnynnäistä jo pienillä vauvoilla. Jo pienet lapset kykenevät myötätuntoiseen ajatteluun toisia kohtaan. (Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2013, 26.) Lapselle alkaa kehittyä jo vauvaiässä käsitys oikeasta ja väärästä. Lapsen moraalien kehittymiseen vaikuttavat lapsen vanhempien hoito- ja kasvatustavat. Lapsen vanhempien antaman mallin ja asenteiden avulla lapsi oppii ymmärtämään oikean ja väärän välisen eron sekä muodostamaan käsityksen hyväksyttävästä ja ei-hyväksyttävästä käytöksestä, myös lapsen omatunto kehittyy hiljalleen. (Litja & Oinonen 2000, 61.)

Yhden vuoden ikäinen lapsi kaipaa aikuisen läheisyyttä ja hellyyttä. Jo vuoden ikäisenä lapsi osaa näyttää myötätuntoa toisia lapsia kohtaan. Hän saattaa esimerkiksi alkaa itkemään kuullessaan toisen lapsen itkua. Vuoden ikäinen lapsi selvittää riitatilanteita usein huutamalla, puremalla ja lyömällä. Koska lapsi on vielä pieni, hän ei yritä tietoisesti satuttaa riidan toista osapuolta, eikä myöskään ymmärrä toimintansa seurausta. Leikkimistä hankaloittaa usein se, että pieni lapsi kohtelee toista lasta vielä objektiivisesti. (Litja & Oinonen 2000, 97, 107.)

Kahden vuoden iässä lapsi ilmaisee kiinnostustaan muihin lapsiin ja kykenee yhteisiin leikkeihin. Lapsi osaa osoittaa hellyyttä ja myötätuntoa toisia ihmisiä kohtaan. Riitatilanteessa lapsi saattaa lyödä, tönä ja nipistellä tuttavuutta tehdessään. Kahden ikävuoden jälkeen lapsi oppii tietoisesti satuttamaan toista. Lapsi osaa esimerkiksi kostaa leikkiverilleen, jos hän kokee tullessaan väärin kohdelluksi. Lapsi tarvitsee aikuisen valvontaa leikeissä ja aikuisen avustuksella lapsi oppii ottamaan muutkin leikkijät huomioon. Turvallisen aikuisen läsnä ollessa lapsi saa tilaisuuksia kehittää vuorovaikutustaitojaan. (Litja & Oinonen 2000, 97–98, 107.)

Kolmevuotias lapsi ystäväystyy mielellään muiden lasten kanssa ja kykenee ystävyysuhteiden ylläpitämiseen. Lapsi tarvitsee ikäistensä seuraa, jotta hän oppii ryhmässä tarvittavia sosiaalisia taitoja. (Litja & Oinonen 2000, 98.) Lapsi ei

vielä ymmärrä kaikkia sääntöjä, mutta tietää miten hyvä tai huono käytös vaikuttaa ympäristöön. Lapsi tarvitsee paljon aikuisen tukea sosiaalisten taitojen opeteluun. Sosiaaliseen kehitykseen liittyviä huolenaiheita ovat lapsen kykenemättömyys ratkaista ristiriitoja ilman hyökkäävää tai väkivaltaista käytöstä sekä se jos lapsi toimii sääntöjen vastaisesti ymmärtämättä sääntöjä lainkaan. Huolestuttavaa on myös se, jos lapsi ei ota kontaktia aikuisiin tai toisiin lapsiin vaan vetäytyy mieluummin tilanteessa. (Aaltonen ym. 2008, 33–34.)

Neljän vuoden iässä lapsi valitsee tarkasti ystävänsä, ja lapsen omat ikätoverit ovat lapselle tärkeitä. Mielenpitoet leikkikavereista saattavat vaihdella muiden ryhmäläisten vaikutuksesta. Neljävuotiaana lapsen omatunto rakentuu vanhempien antamista kielloista, joita lapsi on sisäistänyt. (Litja & Oinonen 2000, 61, 99.) Lapsi noudattaa sääntöjä, pyrkii oppimaan hänelle opetettuja sosiaalisia taitoja, kykenee olemaan empaattinen ja osaa käyttää neuvottelutaitoja. Huolenaiheita neljävuotiaan lapsen sosiaalisessa kehityksessä on, jos lapsi ei ymmärrä sääntöjä, ei omaa neuvottelutaitoja, ei koe myötätuntoa toisia ihmisiä kohtaan, ei leiki toisten lasten kanssa tai lapsi ei ota katsekontaktia eikä ymmärrä toisten eleitä tai ilmeitä viestinnällisesti. (Aaltonen ym. 2008, 34–35.)

Viisivuotiaana lapsi osaa tuntea myötätuntoa toisia ihmisiä kohtaan. Lapsi on avulias ja toimii mielellään yhteistyössä muiden kanssa. Mahdollisissa riitatilanteissa viisivuotias lapsi turvautuu usein loukkaamaan toista sanoin. Viisivuotiaana lapsen leikissä voi näkyä vallankäyttö. Viiden vuoden iässä lapsi ymmärtää oikean ja väärän eron sekä tekojen syitä ja seurauksia. Lapsi kykenee häpeään, jos hän tai joku muu on toiminut väärin. (Litja & Oinonen 2000, 61–62, 100, 116.) Kehityksessä herääviä huolenaiheita viisivuotiaan lapsen kohdalla on, jos lapsi ei hyväksy aikuisen auktoriteettia vaan pyrkii kontrolloimaan aikuisia käytöksellään. Lapsi ei tunne syyllisyyttä tehdessään väärin, lapsi ei pääse mukaan leikkeihin, lapsi kertoo tai näyttää olevansa toistuvan kiusaamisen kohteena. Lapsella on vaikeuksia noudattaa sääntöjä, käyttäytyä hyvin tai lapsi kiusaa toistuvasti muita lapsia. (Aaltonen ym. 2008, 35–36.)

Lapsen varsinaisen moraalin kehittyminen alkaa vasta lapsen ollessa esikouluikässä. Kuusivuotiaan lapsen omatunto selventää lapselle sallittuja ja ei-

sallittuja asioita. Lapsi voi kuitenkin rangaistuksen pelossa valehdella, vaikka olisi jo omaksunut käsityksen oikeasta ja väärästä. Lapsi pyrkii käytöksellään hyväksynnän saamiseen. (Litja & Oinonen 2000, 61–62.)

Pienten lasten välisissä suhteissa esiintyvän kiusaamisen tietoisuutta ja tarkoituksellisuutta voi olla hankala selvittää. Pieni lapsi ei välttämättä ymmärrä, jos hän aiheuttaa toiselle lapselle mielipahaa, eikä hän välttämättä tiedosta tekojensa seurauksia. Kiusaamisen moraalisuutta, tietoisuutta ja tarkoituksellisuutta on vaikea mitata myös siksi, että kyse voi olla lapsen heikosta itsehillinnästä ja nuoresta iästä. (Repo 2013, 40–41.) Tukeakseen lapsen sosiaalista kehitystä ja vuorovaikutustaitoja aikuisen on tarjottava lapselle mahdollisuus osallistua sosiaalisiin tilanteisiin sekä opetettava, kuinka toisten kanssa ollaan positiivisessa vuorovaikutuksessa ja kuinka toimitaan jos vuorovaikutustilanteissa esiintyy ristiriitoja. Vääränlainen käytös on aina kiellettävä, ja kiusaamistilanteisiin tulee puuttua heti. Vahvistamalla lapsen itseluottamusta ja antamalla positiivista palautetta lapsen taidoista, aikuinen pystyy vaikuttamaan lapsen sosiaaliseen kehitykseen erityisesti 3–5-ikävuoden aikana. (Aaltonen ym. 2008, 33–36.)

3.3 Lapsen tunnetaidot ja empatian kehittyminen

Sosiaalisten taitojen ohella on tärkeää opastaa lasta tunnetaidoissa. Lapselle voidaan esimerkiksi opettaa, kuinka erilaisia tunteita tulisi käsitellä. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2008, 36.) Aikuisten tehtävänä on viestiä lapselle, että erilaiset tunteet kuuluvat elämään ja ne ovat sallittuja. Aikuisten tuella ja ohjauksella lapsi oppii ymmärtämään paremmin tunteitaan ja kokemaan tulevansa hyväksytyksi erilaisten tunteidensa kanssa. (Mattila 2011, 83.) On tärkeää, että lapselle opetetaan erilaisten tunteiden olevan sallittuja. Lapsen tulisi osata hyväksyä omat tunteensa, opitellessaan hyväksymään toisten tunteita. (Peltonen 2005, 72.) Lapsen omien tunteiden säätelyn taito helpottaa oman käyttäytymisen säätelyä. Lapsen tunteiden säätelytaitoon vaikuttavat sekä lapsen oma persoona että vanhempien kasvatustavat. (Kokkonen 2010, 21, 95.) Pieni lapsi ei osaa eritellä omia tunteitaan, mutta osaa tulkita ympäristön tunnekielen. Lapsen perusturvallisuuden tunteen kehittymisen varmistamiseksi lapsi tarvitsee hoito-

ympäristössään hyväksytyksi tulemisen tunteen. (Mikkola & Nivalainen 2009, 20.)

Kolmen vuoden iässä lapsi oppii ymmärtämään osittain, että tunteita koetaan eri tavoin ja samalla hän voi kokea empatiaa toisia kohtaan. Kuitenkin vasta neljän vuoden iässä lapsi alkaa kunnolla tiedostaa sen, että ihmiset voivat kokea erilaisia tunteita samassa tilanteessa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 63.) Lapsi oppii empatiakykyisyyttä häntä hoitavilta aikuisilta. Positiiviset kokemukset ihmissuhteista ja lapsen arvostava kohtaaminen kasvattavat lapsen empatiakykyä. (Kinunen 2003, 108–109.) Lapsen empatiakyvyn kehitys tapahtuu yksilöllisesti. Empatiaa voidaan opettaa lapsille esimerkiksi erilaisten kuvien ja satujen avulla. Empatian taidon opettelemisessa lapsi voi kokea helpommaksi asettua kuvitteellisen hahmon kuin oikean leikkikaverinsa asemaan. (Peltonen 2005, 71–72.) Lapselle tarjoutuu päiväkodin ja kodin ympäristössä mahdollisuuksia oppia empatiaa sosiaalisten taitojen oppimisen rinnalla. Empatian oppiminen on mahdollista elämän eri ikävaiheissa. (Kauppila 2005, 186–187.) Onnistuneeseen sosiaaliseen kanssakäymiseen tarvitaan empatiataitoja (Peltonen 2005, 77).

3.4 Vertaissuhteet

Vertaisella tarkoitetaan suunnilleen saman ikäistä ja suurin piirtein samalla sosiaalis-emotionaalisella ja kognitiivisella kehitystasolla olevaa lasta (Salmivalli 2005, 15). Vertaisryhmällä on tärkeä merkitys lapsen sosiaalisten taitojen kehittymisen ja ryhmään kuulumisen kannalta. Vertaisryhmässä lapsi oppii erilaisia sosiaalisia taitoja, kuten erilaisuuden hyväksymistä ja toisten auttamista. Lapsi oppii myös huomioimaan muita ja toimimaan yhteistyössä toisten lasten kanssa. (Lehtinen 2009, 138.) Päiväkodin lapsiryhmästä voi muodostua lapselle merkityksellinen vertaisyhteisö, koska lapsi viettää suuren osan päivästänsä päiväkodissa (Laine 2002, 13). Vertaissuhteet kehittävät lasta sosiaalisissa taidoissa, ja lapsi oppii jämyä lapsiryhmässä toimiessaan. Päiväkodin vertaisryhmässä olo tukee lapsen kouluun sopeutumista ja lisää oppimismotivaatiota. (Neitola 2013.)

Vertaissuhteissa lapset jakavat kokemuksiaan, solmivat ystävyysuhteita ja oppivat toisistaan. Vertaissuhteissa lapset rakentavat omaa asemaansa lapsiryhmässä, neuvottelevat ja tekevät kompromisseja keskenään. Lapsen vertaissuhteessa mukana olo on lapselle tärkein motiivi, itse toiminnan päämäärän saavuttamisen sijaan. (Lehtinen 2009, 153–155.) Lapsi tarvitsee kokemuksen ryhmään kuulumisesta, ja ryhmässä hyväksytyksi tuleminen tukee lapsen kehitystä. Positiiviset kokemukset vertaisryhmässä toimimisesta lisäävät lapsen ryhmään kuulumisen tunnetta ja vahvistavat hänen minäkuvaansa. (Laine 2002, 15–16.)

Lapset kokevat ryhmässä olon eri tavoin. Lasten vertaissuhteiden dynamiikka vaihtuu päivästä toiseen, sillä jokainen lapsi tuo ryhmään oman elämäkokemuksensa. (Munter 2002, 109.) Kaikki lapset tarvitsevat osallisuuden kokemuksia päiväkodissa. Päiväkodin aikuisten tulee tukea lasten välistä yhteisöllisyyttä ja sosiaalisten suhteiden syntymistä. Lapset tarvitsevat jatkuvasti aikuisten ohjauksesta sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Kiusaaminen ja jatkuvat lasten väliset riidat ovat haitallisia koko lapsiryhmälle. Päiväkodin aikuisten tulisi olla tietoisia lapsiryhmässä vallitsevista sosiaalisista suhteista. (Viitala 2014, 163–164.)

Lapsen hyväksytyksi tuleminen ryhmässä ja ystävyysuhteiden solmimisen taito edistävät lapsen myönteistä kehitystä (Salmivalli 2005, 22). Jos lapsi tulee vertaisryhmässä torjutuksi, hän ei pääse harjoittelemaan sosiaalisia taitoja. Vertaisryhmän syrjintä heikentää lapsen itsetunnon kehitystä ja itsearvostusta. Lapsiryhmässä epäsuosiossa olo lisää lapsen syrjäytymisriskiä ja vaikeuttaa uusien ystävyysuhteiden solmimista. (Laine 2002, 35–37.) Lapsen huono sosiaalinen asema ryhmässä voi kasvattaa kiusatuksi tulemisen riskiä (Perren 2000, 198). Lapset oppivat jo varhain tunnistamaan sallitut asiat lapsiryhmässä. Lapsiryhmässä yhden lapsen tullessa kiusatuksi jostakin asiasta, muut ryhmän jäsenet oppivat välttelemään samaa asiaa. (Repo 2013, 43–44.)

4 KIUSAAMINEN PÄIVÄKODISSA

Kiusaamisen tutkimuksen uranuurtaja Dan Olweus määrittää kiusaamisen toistuvaksi negatiiviseksi toiminnaksi, jossa yksi tai useampi henkilö kohdistavat kiusaamisen kiusattuun henkilöön. Professori Christina Salmivallin mukaan kiusaaminen on toistuvaa pahanmielen aiheuttamista, jossa kiusaamista vastaan on vaikea puolustautua. (Repo 2013, 34–35.) Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksessa ”Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa” Salmivalli määrittää kiusaamisen toistuvaksi ja tahalliseksi negatiiviseksi käytökseksi, joka vahingoittaa jotakuta psyykkisesti tai fyysisesti (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 4).

Pienten lasten parissa tapahtuvasta kiusaamisesta ei ole puhuttu aikaisemmin erityisemmin. Viime vuosina Mannerheimin lastensuojeluliitto on julkaissut kaksi tutkimusta liittyen pienten lasten väliseen kiusaamiseen: Kiusaavatko pienetkin lapset? (2010) sekä Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa (2010). Näiden tutkimusten tavoitteena on ollut luoda käsitystä siitä, millainen ilmiö kiusaaminen on alle kouluikäisten lasten keskuudessa sekä perustella miksi varhaiskasvatuksessa tarvitaan kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa ja ohjeistaa kuinka se laaditaan. Tutkimusten johtopäätöksenä selvisi, että kiusaamisen ehkäisy tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1–2.)

4.1 Kiusaaminen ilmiönä ja kiusaamisen muodot

Kiusaamista päiväkotikäisten lasten keskuudessa on tutkittu melko vähän (Repo 2013, 9). Useammin huomion ja tutkimuksen kohteena on koulukiusaaminen. Kuitenkin olemassa oleva tutkimustieto todistaa, että alle kouluikäisten lasten keskuudessa esiintyy kiusaamista. Kiusaamisen muodot ovat hyvin samankaltaisia kuin koulukiusaamisessa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a.) Päiväkodissa koettu kiusaaminen lisää lapsen sosiaalista tyytymättömyyttä enemmän kuin koulussa tapahtunut kiusaaminen (Laine 2002, 26). Kiusaamisen ehkäisy on hyvä aloittaa jo varhain ennen kouluun siirtymistä. Tämä edellyttää tietoa kiusaamisesta sekä tietoa keinoista, kuinka kiusaamista voidaan ehkäistä. Kiu-

saamisen ehkäisystä olisi hyvä olla suunnitelma osana jokaisen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a.)

Tutkimusten mukaan kiusaaminen jaetaan epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen. Epäsuoraksi kiusaamiseksi luetaan juorut, valehtelu, selän takana puhuminen ja ryhmästä poissulkeminen. Suoralle kiusaamiselle tunnusomaista on uhkailu, nimittely sekä fyysinen satuttaminen (KUVIO 1). Kiusaamiselle on olemassa useita eri määritelmiä. Useampia niistä kuitenkin yhdistää pitkään jatkuva säännöllinen negatiivinen toiminta. Kiusaajan ja kiusattavan välillä nähdään epätasapainoinen vuorovaikutussuhde, jossa kiusattu ei pysty puolustautumaan häntä kohtaavilta negatiivisilta teoilta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 4, 6.)

Pieni lapsi tulkitsee fyysisen kiusaamistavan kiusaamiseksi useammin kuin henkisen kiusaamisen, koska fyysinen kiusaaminen on näkyvämpää. Kiusaamista esiintyy yleensä tilanteissa, joissa aikuinen ei ole läsnä. Päiväkodin vapaissa leikin hetkissä kiusaaminen tulee mahdolliseksi, koska hetket eivät ole aikuisen ohjaamia. (Junttila ym. 2002, 61.) Revon mukaan pienten lasten parissa esiintyvä kiusaaminen voi olla useampaan kohdistuvaa. Kiusaaja ei ole välttämättä valinnut yksittäistä kohdetta, vaan kiusaamisen kohde vaihtuu. Lapsen kohdistama tietoinen pahan mielen aiheuttaminen määritellään kiusaamiseksi. Aikuiselta vaaditaan tarkkaavaisuutta tilanteissa, joissa sama lapsi on usein toisena osapuolena riidoissa. (Repo 2013, 39.)

Kiusaamisen määrittelyn tulisi olla lapsen kokemuksista lähtevää, koska kiusaaminen voidaan ymmärtää eri tavoin. Kiusaamisen määrittely tekojen kautta on vaikeaa, koska lapsilla on erilaiset sietokyvyt. Lapsi voi pitää tekoa hyvinkin loukkaavana, kun taas toinen lapsi kokee saman teon leikiksi. (Repo 2013, 38.) Kaikki lasten välillä tapahtuvat konfliktit eivät suinkaan ole kiusaamista. Ristiriidat ovat luonnollisia ja tarpeellisiakin. Kiusaamisesta voidaan puhua silloin, kun toista henkilöä kiusataan jatkuvasti tai häntä syrjitään aktiivisesti. Kiusaamisesta käytävä keskustelu on hyvä herättämään kasvattajien, vanhempien ja muiden tietoisuutta kiusaamisongelmasta. (Salmivalli 2003, 13.)

Revon (2013, 60, 71, 76) tutkimuksen mukaan pienet lapset määrittelevät kiusaamisen usein fyysiseksi. Lyöminen, töniminen ja nipistely liittyvät usein fyysisiin tekoihin. Lapset määrittelevät kiusaamiseksi myös haukkumisen, valehtelun, lällättämisen ja kielen näyttämisen. Leikin ulkopuolelle jättäminen sekä leikin sotkeminen ja häiritseminen kuuluvat psyykkisen kiusaamisen muotoihin. Sanallisen ja psyykkisen kiusaamisen muodot ovat samankaltaisia pienillä lapsilla kuin kouluikäisilläkin lapsilla ja jopa aikuisilla. Revon tutkimuksen mukaan 12,6 % 3–6-vuotiaista lapsista on ollut tekemissä kiusaamisilmiön kanssa.

Pienten lasten parissa esiintyvä yleisin yksittäinen kiusaamisen tapa on ryhmän ulkopuolelle jättäminen. Syntymäpäiväkutsut ovat yleinen vallankäytön väline päiväkotikäisillä lapsilla. Lapset pystyvät manipuloimaan lapsiryhmässään jäsenten välisiä sosiaalisia suhteita kutsujen avulla. Syntymäpäiväkutsuja apuna käyttäen lapset pystyvät kiristämään toinen toisiaan tai sulkemaan yksittäisiä lapsia ryhmän ulkopuolelle. Leikin sääntöjen muuntelu on myös yleinen vallankäytön väline pienten lasten keskuudessa. Tällainen vallankäyttö on havaittavissa esimerkiksi leikkien roolijakojen rajoittamisena. (Repo 2013, 75.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimusten mukaan kiusaamistilanteissa on useammin osallisina poikia kuin tyttöjä. Pojat käyttävät useammin suorita kiusaamisen muotoja, kun taas tytöt epäsuoria kiusaamisen muotoja. Jo pienet lapset ovat tietoisia ryhmässä vallitsevista normeista: kuka määrää, kenellä ei ole kavereita, kuka sotkee ja rikkoo, kenen seuraan hakeudutaan ja kenen kanssa halutaan leikkiä. Kiusaamistilanteissa esiintyy erilaisia rooleja kiusaajan ja uhrin lisäksi. Muut ryhmän lapset jakautuvat avustajiin, vahvistajiin, puolustajiin ja ulkopuolisiin. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 8–9.) Mietittäessä, millainen toiminta on kiusaamista, olennaista ei ole millä keinoin harmia toiselle aiheutetaan vaan se, että mielipahaa aiheutetaan toistuvasti tietylle henkilölle. Näistä syistä kiusaaminen nähdään melko pysyvänä olosuhteena. (Salmivalli 2010, 15.)

Salmivallin (2010, 36, 40, 42.) mukaan ei ole olemassa yhtä oikeaa määritelmää sille, miksi kiusaamista esiintyy lasten välisissä suhteissa. Kuitenkin on olemassa luokitteluja piirteistä ja ominaisuuksista siitä millaiset lapset joutuvat

helposti kiusatuksi ja millaiset lapset ajautuvat kiusaamaan, mutta todellisuudessa kiusaamiseen osallistuu hyvin erilaisia lapsia ja kiusatuksi voi joutua kuka tahansa. Kiusaamisen syitä voidaan tarkastella koulussa luokkatasolla tai päiväkodissa ryhmätasolla. Ryhmään liittyvät tekijät vaikuttavat siihen, esiintyykö kiusaamista vai ei ja siihen miten muut lapset reagoivat kiusaamistilanteisiin. Tällaisessa tilanteessa tulisi pohtia ”Mikä tässä ryhmässä on sellaista, joka saa aikaan kiusaamista, mahdollistaa sen tai saa sen jatkumaan?”

Kiusaamisen muodot

KUVIO 1: Kiusaamisen muodot (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 6)

4.2 Kiusaamiseen puuttuminen

Perusopetuslaki velvoittaa suojaamaan lapset väkivallalta, kiusamiselta ja häirinnältä (Perusopetuslaki 1998/628). Perusopetuslaki koskee myös esiopetusta. Laki turvaa lapsia kiusamiselta esiopetusajan, eli lapsi on lain turvin suojattu kiusamiselta esiopetusikäisestä lähtien. (Repo 2013, 28–29.) Yle Uutisten (2014) mukaan tällä hetkellä voimassa oleva päivähoitolaki vuodelta 1973 ei velvoita päiväkoteja puuttumaan kiusaamiseen samoin kuin koulussa. Varhaiskasvatustalaki on uudistamassa tällä hetkellä. Tutkijoiden mukaan kiusaamisen ehkäisemisen takaamiseksi olisi erityisen tärkeää, että uusi laki velvoittaisi päiväkoteja puuttumaan kiusaamiseen entistä tarkemmin. (Krautsuk 2014.)

Kiusaamisen puuttumiseen vaikuttaa se, millaiseksi hahmotamme kiusaamisen ensisijaiset syyt. Jokaisen kasvattajan on tärkeää tunnistaa oma tapansa suhtautua ja puuttua kiusaamiseen. Kasvattajan ymmärtäessä kiusaamisen moni-

naisia syitä on myös helpompi nähdä erityyppisten kiusaamiseen puuttumismallien mahdollisuudet. Kiusaamisen syihin vaikuttavat koti, päiväkotiympäristöt, vertaisryhmät sekä lapsen persoonallisuus ja yksilölliset ominaisuudet. (Salmivalli 2010, 36–38.)

Kiusaaminen lasten keskuudessa ei lopu itsestään vaan lasten kanssa työskentelevien aikuisten tulee olla vastuullisia ja aktiivisia kiusaamiseen puuttumisessa, sillä nimenomaan pitkään jatkunut kiusaaminen nähdään riskinä lapsen myöhemmälle kehitykselle (Salmivalli 2010, 31). Aikuisen tulisi osata tiedostaa, että kiusaaminen voi tapahtua useissa eri muodoissa ja kiusaaminen aiheuttaa aina vahinkoa. Kiusaamistilanteissa kiusattu lapsi ei välttämättä uskalla kertoa kiusaamisesta, koska pelkää sen seurauksia. Kiusaamistilanteita selvittäessä aikuisen tulisi huomioida sekä kiusaajan että kiusatun kanta ja pyrkiä sovitteluun heidän välejänsä. (Field 2007, 235.)

Kiusaamisella on vaikutuksia kiusatun ja kiusaajan lisäksi koko lapsiryhmään (Perren 2000, 73). Tutkimusten mukaan kiusaamisella on pitkäkestoiset ja vakavat seuraukset. Kiusaaminen vahingoittaa lapsen vertaissuhteita ja saattaa vaikeuttaa kiusaajan ja uhrin vertaissuhteiden luomista myös tulevaisuudessa. Jos kiusaamiseen ei puututa, se vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen psyykkiseen ja fyysiseen kasvuun ja kehitykseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 1.) Salmivallin (2010, 25) mukaan kiusatuksi joutuminen on kehityksellinen riski lapselle. Tutkimusten mukaan kiusaamisella on välittömiä vaikutuksia, joiden mukaan kiusatuksi tuleminen on yhteydessä yleiseen ja sosiaaliseen ahdistuneisuuteen, huonoon itsetuntoon, masentuneisuuteen sekä yksinäisyyteen (Salmivalli 2010, 26). Pitkään jatkuneella kiusaamisella on negatiivisia vaikutuksia lapsen mielenterveydelle (Laine 2002, 26).

4.3 Kiusaamisen ehkäisy

Lähtökohta kiusaamisen vähentämiselle on kiusaamisongelman tiedostaminen ja myöntäminen (Salmivalli 2010, 55). Varhaiskasvatuksen arkipäivässä tunnistetaan kiusaamisilmiö, mutta siihen ei ole kiinnitetty aiemmin sen suuremmin

huomiota eikä siitä ei ole käytetty kiusaamiskäsitettä. Pitkään jatkuessaan problematiikka vertaissuhteissa ja kiusaaminen voivat johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen. Varhaiskasvatuksen arvopohjassa tulee esille lasten oikeuksien yleisopimus, jossa korostuu syrjinnän kieltö, ympäristön turvallisuus, tasa-arvoisuus sekä oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin ja leikkiin. Näin ollen kiusaamisen ehkäisy on edellytys laadukkaaseen varhaiskasvatukseen toteutumiseksi. Kiusaamisen ehkäisyllä ja siihen puuttumisella on kauaskantoiset seuraukset lapsen tulevaisuudessa hyvinvoinnin ja koulunkäynnin kannalta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1.)

Kiusaamisen ehkäisy on turvallisen ryhmän ja ympäristön luomista, vuorovaikutussuhteiden vahvistamista sekä tietoista toimintaa, jolla voidaan vaikuttaa koko lapsiryhmän toimintaan ja hyvinvointiin. Kiusaamisilmiö ei esiinny vain varhaiskasvatuksessa tai koulussa, vaan ympäröivän yhteiskunnan arvot ja moraalikäsitteet vaikuttavat ilmiön olemassaoloon. Aikuisen rooli kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeä. Varhaiskasvattajalla on velvollisuus kantaa vastuu kiusaamisesta ehkäisevästä toiminnasta. Tähän liittyvät kaikki ne valinnat, joita varhaiskasvattaja työssään tekee tai jättää tekemättä. Kiusaamisen ehkäisy on hyvä nähdä laajemmin, koska kiusaaminen koskee aina koko ryhmää ja näin ollen on tärkeää vaikuttaa koko ryhmän toimintaan. Lapsille on tärkeää opettaa sellaisia toimintatapoja ja vuorovaikutustaitoja, jotka ennaltaehkäisevät kiusaamistilanteiden syntymistä. Tavoitteena kiusaamisen ehkäisyssä on opettaa lapselle myönteisiä tapoja toimia sosiaalisissa tilanteissa. Tärkeää on tunnistaa ne tilanteet ja käyttäytymismallit, joissa lapsella on puutteita. Täten lasta voidaan ohjata toimimaan oikealla tavalla. Kiusaamisen ehkäisy tulisi olla mukana päiväkodin arjen pedagogiikassa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 10–11.)

Kiusaamisella on merkittävä yhteys lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, ja kiusaaminen on usein merkki hyvinvoinnin puutteesta. Kiusaajaa tai kiusattua ei pidä kohdata pelkästään kiusaamisilmiön kautta, vaan kiusaamistilanteissa pitäisi nähdä lasten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. Turvallisin mielin -hankkeen mukaan lasten hyvinvointiin vaikuttavia peruselementtejä ovat turvalliset aikuiset, sosiaaliset taidot, tunteet, arjen rytmi, itsetunto, kriisit ja selviytyminen, lepo, leikki ja kehittyvän lapsen tukeminen. Näiden lasten hyvinvoin-

tiin vaikuttavien tekijöiden taustalla tulisi näkyä aikuisen lapsen kohdistama aito kohtaaminen, läsnäolo ja rakkaus. (Kosonen 2014.)

Rigbyn mukaan vanhempien tulisi tehdä yhteistyötä päiväkodin työntekijöiden kanssa, jotta he pystyisivät yhdessä tunnistamaan kiusaamisen ja puuttumaan siihen ennen kuin se ehtii kunnolla alkaa. Lasten vanhempien tulisi pystyä puhumaan avoimesti kiusaamisesta lastensa kanssa ja rohkaista lapsia kertomaan kiusaamisesta aikuisille. Päiväkodin työntekijöiden ja vanhempien avulla lapset voivat oppia, että kiusaaminen on asia, josta tulee puhua. (Rigby 2003, 2, 4–5.) Kiusatuksi tullut lapsi kokee usein pelon ja epätietoisuuden tunteita (Peltonen 2005, 155). Vanhempien epäillessä lapsensa joutuneen kiusatuksi vanhempien olisi hyvä tehdä havaintoja lapsensa käytöksestä ja mielialasta. Joskus lapsen kieltäytyminen päiväkotiin menemisestä voi olla seuraus kiusaamisesta. Lapsi saattaa olla jatkuvasti surumielinen, ahdistunut ja poissaoleva. Lisäksi hän saattaa tuntea olonsa usein kipeäksi ja hänellä voi olla somaattisia oireita. Tällaisissa tilanteissa vanhemman tulisi huolestua ja ottaa asia puheeksi päiväkodissa. (Rigby 2003, 8.)

Päiväkotiympäristössä aikuisella voi olla lapsen omia vanhempia paremmat mahdollisuudet huomata muutoksia lapsen kaverisuhteissa (Cantell 2010, 71). Onnistuneen kiusaamisen ehkäisyn edellytyksenä on toimiva kasvatuskumppanuus, yhteiset arvot, säännöt ja toimintaperiaatteet vanhempien ja päiväkodin välillä. Laadittaessa päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa on hyvä miettiä myös vanhempien roolia siinä. Vanhemmat eivät aina huomaa omassa toiminnassaan niitä tekijöitä, jotka saattavat ylläpitää kiusaamista. Vanhemmat saattavat esimerkiksi antaa lapselleen ohjeeksi, että itsensä puolustaminen lyömällä tai haukkumalla takaisin on sallittavaa. Vanhemmat tarvitsevat tietoa kiusaamisilmiöstä ja keinoista sen ehkäisyyn. Vanhempien tietoisuutta voidaan lisätä esimerkiksi vanhempainilloissa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 46.)

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kartoittaa erilaisia kiusaamisen ehkäisyn keinoja ja tuoda niitä varhaiskasvattajien tietoisuuteen. Tavoitteenamme oli kerätä konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka lastentarhanopettajat voivat työssään ehkäistä kiusaamista ja kuinka he puuttuvat kiusaamistilanteisiin. Lisäksi tarkoituksenamme on herättää ajatuksia siitä, kuinka tärkeää on aloittaa kiusaamisen ehkäisy jo varhaiskasvatuksessa.

Tutkimuskysymykset:

- Mitä kiusaaminen on?
- Miten lastentarhanopettajat puuttuvat kiusaamiseen päiväkodissa?
- Millaisia työtapoja lastentarhanopettajilla on kiusaamisen ehkäisemiseksi?
- Millainen rooli lastentarhanopettajalla on kiusaamisen ehkäisemisessä?

Sosionomin koulutukseen kuuluu yhteiskunnallisen analyysitaidon hallitseminen. Sosionomin tulee osata käsitellä sosiaalisia ongelmia yhteiskunnallisen edun parantamiseksi, jotta yhteiskunnassa toteutuisi yhteisöllisyys ja osallisuus. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 19.) Omiin henkilökohtaisiin tavoitteisiimme tässä opinnäytetyöprosessissa kuului oman ammatillisuuden kehittäminen tulevana varhaiskasvattajina. Sosionomin ammatissa haluamme edistää lasten osallisuuden toteutumista, jotta pystymme ehkäisemään kiusaamista ja kiusaamisongelmaa yhteiskunnassa. Kiusaamisaiheen valinta opinnäytetyömme aiheeksi kiinnosti meitä molempia ja olimme motivoituneita tekemään opinnäytetyöhömmme liittyvän tutkimuksen.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimuksen kohderyhmä, tutkimusympäristö ja lähtökohdat

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkotien lastentarhanopettajat. Valitsimme tutkimuksen kohderyhmäksi lastentarhanopettajat rajataksemme tutkimuksemme aihetta ja siksi, koska mielestämme lastentarhanopettajien pedagoginen vastuu sitouttaa lastentarhanopettajat tuomaan päiväkotiin kiusaamisen ehkäisyn menetelmiä ja hyviä käytäntöjä puuttua kiusaamiseen.

Opinnäytetyömme yhteistyöpäiväkodit sijaitsevat Helsingin kantakaupungin alueella ydinkeskustan läheisyydessä. Päiväkoteja on yhteensä 10. Päiväkodit ovat sijainneiltaan lähellä puistoja ja merta ja niiden lähiympäristöt tarjoavat hyvät leikki- ja ulkoilumahdollisuudet. Helsingin kaupungin päiväkodit pyrkivät turvaamaan lapselle hyvän kasvun edellytykset ja edistämään lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä (Helsingin kaupunki 2014).

Osalla yhteistyöpäiväkodeista on näkyvissä nettisivuillaan päiväkodin oma varhaiskasvatussuunnitelma. Päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmissa ei ilmennyt erillistä kiusaamisen ehkäisemisen suunnitelmaa. Useissa varhaiskasvatussuunnitelmissa kuitenkin puhuttiin lapsille taattavasta turvallisesta kasvuympäristöstä. Mielestämme turvallisen kasvuympäristön takaaminen edellyttäisi myös kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa ja sen toteutusta. Lisäksi yhden päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmassa mainittiin, että oppilashuollosta voi hakea apua erilaisissa ongelmatilanteissa, kuten kiusaamistilanteissa. Jokaisen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman yhtenä osana olisi hyvä olla yhdessä laadittu kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma, jotta varhaiskasvattajat osaisivat huomioida järjestelmällisesti kiusaamisen ehkäisyn osana päiväkodin arjen toimintaa. Yhteistyöpäiväkodeissamme päivitetään tällä hetkellä varhaiskasvatussuunnitelmaa. Päivitetyissä suunnitelmissa on tarkoitus kiinnittää huomiota enemmän kiusaamisen ehkäisyyn ja mahdollisesti liittää kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeen projektisuunnittelijat ilmaisivat kiinnostuksensa opinnäytetyötämme kohtaan syksyllä 2013 varhaiskasvatusmessuilla. Kiinnostuimme heidän yhteistyötarjouksestaan opinnäytetyötämme kohtaan ja myöhemmin syksyllä aloitimme yhteistyön Turvallisin mielin -hankkeen kanssa. Turvallisin mielin -hanke oli mukana koko opinnäytetyöprosessin ajan. Alkuvaiheessa hankkeen projektisuunnittelijat auttoivat meitä suunnittelemaan kyselylomakkeen tutkimustamme varten. Opinnäytetyöprosessin ohella olimme mukana suunnittelemassa hankkeen materiaalia ja testaamassa niiden toimivuutta. Mielestämme opinnäytetyömme yhteistyötahot, hanke ja päiväkodit, sopivat hyvin työmme kannalta yhteen. Päiväkotien lastentarhanopettajat voivat hyödyntää työssään hankkeen tuottamia Kaveritaitokortteja (LIITE 3), joita me heille opinnäytetyömme kautta haluamme esitellä. Kaveritaitokortit soveltuvat käytettäväksi päiväkodissa esimerkiksi kiusaamisen ehkäisyyn. Yhteistyömme hankkeen kanssa jatkuu edelleen, sillä toinen meistä on mukana hankkeen kehittämistyössä edelleen.

Turvallisin Mielin -hanke (2012–2015) keskittyy tukemaan ja vahvistamaan 0–8-vuotiaiden lasten mielen hyvinvointia ja mielenterveystaitoja. Hankkeessa kehitetään voimavaralähtöistä mielenterveysosaamista erilaisten koulutuksien ja materiaalien kautta neuvoloiden ja päiväkotien toimijoille. (Suomen Mielenterveysseura i.a.a.) Turvallisin Mielin -hankkeessa mielenterveystaidot nähdään elämäntaitoina, joita voidaan opettaa ja oppia, sillä ne ovat olennainen osa kokonaisvaltaista hyvinvointia (Suomen Mielenterveysseura i.a.b).

Uskomme, että opinnäytetyömme yhteistyöpäiväkodit tulevat hyötymään opinnäytetyömme kiusaamiskyselyn tuloksista ja etenkin kartoitetuista keinoista ehkäistä kiusaamista. Toivomme, että jokaisen päiväkodin henkilökunta saa opinnäytetyömme ansiosta ideoita ja konkreettisia välineitä kiusaamisen ehkäisemiseen päiväkodin arjessa. Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkodit voivat päivittää kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman varhaiskasvatussuunnitelmiinsa opinnäytetyötämme apuna käyttäen.

Valmis opinnäytetyömme tulee palautumaan yhteistyöpäiväkotien lisäksi Suomen Mielenterveysseuraan. Tulemme esittelemään valmiin opinnäytetyömme

Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkotien varhaiskasvattajille sekä Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielen -hankkeen ohjausryhmässä alkuvuodesta 2015. Valmis opinnäytetyömme julkaistaan Suomen Mielenterveysseuran nettisivuilla ja siksi sen vaikuttavuus ympäri Suomen on mahdollista.

6.2 Aineiston kerääminen

Aloitimme opinnäytetyömme käytännön toteutuksen ottamalla yhteyttä Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkoteihin. Saimme yhteistyötahoiksemme kaikki Ullanlinnan pienalueen päiväkodit päiväkotien johtajien suostumuksilla. Saimme tutkimusluvan Helsingin kaupungin Varhaiskasvatusvirastolta 3.1.2014.

Aikataulujen ja lastentarhanopettajien kiireisen työn takia päädyimme valitsemaan aineistonkeruumenetelmäksi lomakehaastattelun. Toteutimme opinnäytetyöhön liittyvän lastentarhanopettajille suunnatun lomakehaastattelun kymmenessä päiväkodissa. Lomakehaastattelu tehtiin Webropol-kyselytyökalulla (LIITE 2). Ennen lomakehaastattelun alkamista lähetimme saatekirjeen (LIITE 1) ja kysymykset lastentarhanopettajille luettaviksi. Osa kysymyksistä oli avoimia ja osa strukturoituja. Webropol-kyselyn linkki lähetettiin lastentarhanopettajille päiväkotien sähköpostiosoitteisiin sekä päiväkotien johtajille. Lomakehaastattelu oli auki kaksi viikkoa. Kahden viikon jälkeen pidensimme vastausaikaa kolmella päivällä, koska toivoimme saavamme enemmän vastauksia kysymyksiimme.

Opinnäytetyössä käytetyn lomakehaastattelun kysymykset suunnittelimme yhteistyössä Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeen suunnittelijoiden kanssa. Laadimme kysymykset alustavasti, minkä jälkeen lähetimme ne kommentoitavaksi hankkeen työntekijöille. Heiltä saamiemme kommenttien pohjalta muokkasimme kysymyksiä paremmiksi. Lisäksi saimme apua opinnäytetyöohjaajaltamme ja suomen kielen opettajalta. Testasimme kysymysten toimivuutta pyytämällä opiskelutovereitamme vastaamaan kyselyyn. Heidän an-

taman palautteen mukaan muokkasimme kyselyä toimivammaksi. Muutimme esimerkiksi kyselymme kysymysten muotoja ja rakenteita selkeämmiksi.

Lähdemateriaalien huolellisella ja monipuolisella valitsemisella pyrimme saamaan lopullisesta opinnäytetyöstämme mahdollisimman luotettavan ja kattavan. Lähdemateriaalin valinnassa kiinnitimme huomiota ajankohtaisuuteen, luotettavuuteen sekä yritimme olla lähdekriittisiä.

6.3 Tutkimuksen toteutus

Toteutimme opinnäytetyömme kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jossa oli myös kvantitatiivisen tutkimuksen piirteitä. Kvalitatiivinen tutkimus on kokonaisvaltainen tiedonhankintapa, joka auttaa ymmärtämään tutkimuskohdetta. Laadullisia tutkimuksia on paljon erilaisia, ja jokainen niistä muotoutuu prosessin mukaan omanlaisekseen. Tärkeää on miettiä miten aineisto kerätään ja miten sitä analysoidaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Kvalitatiivinen tutkimusprosessi edellyttää huolellista suunnittelua ennen toteutusta. Laadullinen tutkimus on usein aineistolähtöistä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tarkoituksena on yleensä kuvata jotain ilmiötä ja ymmärtää sitä. Tämän vuoksi otoksen ei tarvitse olla välttämättä niin suuri kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan usein harkinnanvaraisesta otoksesta, sillä tutkimuskohteeksi valitaan tietty joukko ihmisiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006d.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistonkeruu ei ole niin strukturoitua kuin kvantitatiivisessa. Lomakehaastattelu on perinteinen kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruutapa. (Heikkilä 2008, 17.)

Opinnäytetyömme pääpaino oli laadullisessa tutkimuksessa avointen kysymysten takia. Tutkimuksen kvantitatiiviset eli määrälliset elementit tulivat esille lomakehaastattelumme taustakysymyksinä sekä kysymyksinä kiusaamisen esiintyvyydestä ja siihen puuttumisesta. Vilkan (2007, 14) mukaan kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä eli määrällinen tutkimusmenetelmä tarkoittaa tutkimusta, jossa tietoa tulkitaan ja kuvaillaan numeroiden avulla. Määrällisellä tutkimuksel-

la saadaan vastauksia kysymyksiin mikä, missä, paljon ja kuinka usein (Heikkilä 2008, 17). Lomakehaastattelussamme lastentarhanopettajat vastasivat määrällisiin kysymyksiin muun muassa sukupuolesta, työkokemusvuosista ja ammatin koulutukseen liittyen. Kvantitatiivisen tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on selvittää ja kuvailla asioita ja ominaisuuksia, jotka koskevat ihmisiä (Vilkka 2007, 19).

Valitsimme opinnäytetyömme tiedonkeruumenetelmäksi lomakehaastattelun, joka toteutettiin kyselylomakkeella verkossa. Vallin mukaan lomakehaastattelun kysymysten muodostamisessa tulee olla huolellinen, koska ne vaikuttavat merkittävästi tutkimuksen onnistumiseen. Kysymysten pitää olla muodoiltaan selkeät, jotta kysymyksiin vastaaja ei tulkitse kysymyksiä eri tavalla kuin tutkija on tarkoittanut. Kyselylomake voi pitää sisällään taustakysymyksiä. Kyselylomake on hyvä aloittaa taustakysymyksillä, esimerkiksi kysymällä ikää ja koulutustasua. Taustakysymykset valmistavat kyselyyn osallistujan varsinaiseen aiheeseen. (Valli 2007, 102–103.)

Liian monilla kysymyksillä varustettu lomake saattaa vaikuttaa vastaajan jaksamiseen, eikä hän jaksaa vastata kysymyksiin. Kysymykset pitää olla myös kielellisesti muotoiltu oikeiksi, jotta ne ovat mielekkäästi luettavissa ja ymmärrettävissä. (Valli 2007, 104–105.) Vilkkan mukaan kyselyn ajankohta tulee suunnitella huolella kattavan vastausprosentin saamiseksi (Vilkka 2007, 28). Ajoitimme tutkimuksemme toteutuksen helmikuulle 2014 päiväkotien johtajien toiveista ja siitä syystä, että tammikuussa toteutettuna lastentarhanopettajat olisivat olleet kiireisiä uuden toimintakauden alkamisen takia.

Tutkijoiden omat intressit ja tarkastelunäkökulmat vaikuttavat kvalitatiivisen tutkimuksen aineistonkeruuseen. Tutkimuksen aihetta rajatessa otetaan kantaa siihen, mikä on aineiston ydinsanoma. Laadulliselle tutkimusprosessille on ominaista perusteellinen perehtyminen tutkimuskenttään. Laadullinen tutkimusprosessi voidaan nähdä eräänlaisena oppimisprosessina, joka jatkuu koko tutkimuksen ajan. (Kiviniemi 2010, 70–73, 76.) Tutkimuksen luotettavuuden arviointi on myös tärkeää opinnäytetyöprosessissa (Saaranen-Kauppinen 2006b). Tutkimuksen raportointia ja kirjoittamista on hyvä tehdä koko tutkimusprosessin

ajan. Kirjoittaessa tutkimusta myös oma pohdinta helpottuu ja kaikki matkan varrella mieleen tullut saadaan kirjattua osaksi raporttia, sillä kirjoittaminen on olennainen osa tutkimusta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.)

6.4 Aineiston analyysi

Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan mukaan laadullisen aineiston analyysillä tarkoitetaan aineiston huolellista lukemista, aineiston järjestelyä sisällön tai teemojen mukaan tai rakenteiden erittelyä, aineiston jäsentämistä ja näiden huolellista pohtimista. Aineiston analyysin avulla tutkija tiivistää ja tulkitsee aineistoa sekä vertaa tuloksia teoriaan. Analyysin avulla aineistosta voidaan löytää tutkimuskysymysten kannalta oleellisia asioita. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006e.)

Laadullisen aineiston analyysi tapahtuu sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan tiivistäen, eritellen ja yhtäläisyyksiä ja eroja etsien. Laadullisen tutkimusaineiston sisällönanalyysissä pyritään saamaan tutkitavasta ilmiöstä tiivistetysti selkeä kuvaus, jonka avulla tutkimuksen tulokset voidaan kytkeä laajempaan kontekstiin ja aikaisempiin teorioihin sekä tutkimustuloksiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006f.)

Sisällönanalyysissä aineisto voidaan tyypittelyn mukaan ryhmitellä tiettyjen tyyppiteemojen mukaan. Valittujen teemojen sisältä etsitään näkemyksille yhteisiä ominaisuuksia ja näistä muodostetaan yleistys tai tyyppiesimerkki. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Aineistoa analysoidessa keräsimme kaikki yhden kysymyksen vastaukset yhteen teemoittain ja yritimme löytää vastauksista yhdistäviä tekijöitä sekä poikkeuksia. Teemoja olivat esimerkiksi kiusaamiseen puuttuminen, kiusaamisen ehkäisy ja lastentarhanopettajien rooli kiusaamisessa. Pyrimme löytämään keskeisimmät vastaukset, jotka vastasivat tutkimusongelmaamme.

Määrällisten kysymysten analysoinnissa käytimme apuna Webropol-ohjelmaa. Ohjelma antoi vastauksista valmiit pylväsdiagrammit, joista luimme ja tulkitsim-

me kysymysten vastaukset. Valitsimme kvantitatiivisista kysymyksistä kaksi tutkimuksemme kannalta oleellista Webropol-ohjelman vastauksista muodostamaan kuvaajaa ja ne ovat esillä tutkimuksen tuloksissa.

Kvantitatiivisen tutkimuksen tuloksien esittäminen graafisten kuvioiden avulla helpottaa tulosten lukemista ja kuvio, esimerkiksi pylväsdiagrammi, on havainnollistava tapa esittää tutkittavaa ilmiötä. Kuvion tarkoituksena on luoda lukijalle kuva, josta informaatio on helpompi hahmottaa. Analysointivaiheessa kuviosta tutkitaan muuttujien välisiä yhteyksiä, jotka on helppo havainnoida esimerkiksi pylväsdiagrammikuvioista. Pylväskuvioista on helppo nähdä muuttujien jakautuminen ja keskiarvo. (KvantiMOTV 2004.)

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Helsingin kaupungin Ullanlinnan pienalueen päiväkodeille tekemäämme kyselyyn osallistui 16 lastentarhanopettajaa neljästäkymmenestä mahdollisesta vastaajasta. Vastaajista kaksi oli miehiä ja loput naisia. Kolmellatoista kyselyymme vastanneista oli yli viiden vuoden työkokemus kasvatusalalta. Vastaajat työskentelevät eri-ikäisten lasten parissa 0–3-vuotiaiden ryhmästä aina esikouluikäisiin asti. Kymmenellä vastaajista on kasvatustieteen kandidaatin tutkinto yliopistosta.

Tuloksissa esittelemme ensin yhteistyöpäiväkotien lastentarhanopettajien määritelmiä kiusaamisesta ja kiusaamisen esiintyvyydestä. Tämän jälkeen esittelemme yhteistyöpäiväkotien tapoja puuttua kiusaamiseen ja ehkäistä sitä. Lisäksi keräsimme taulukkoon lastentarhanopettajien keinoja kiusaamiseen puuttumiseen ja kiusaamisen ehkäisyyn. Tuloksissa tuomme esille lastentarhanopettajien tärkeän roolin kiusaamisen ehkäisyssä sekä sen mitä lastentarhanopettajat toivat esille kiusaamisesta päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmista.

7.1 Kiusaaminen tutkimuksen yhteistyöpäiväkodeissa

Kyselyymme osallistuneiden lastentarhanopettajien määritelmien mukaan kiusaaminen on toistuvaa yhteen tai useampaan lapseen kohdistuvaa suoraa tai epäsuoraa, henkistä tai fyysistä pahan mielen aiheuttamista toiselle. Tyypillisimpinä kiusaamisen esimerkkeinä pidettiin haukkumista tai nimittelyä, lällätelyä, lyömistä, potkimista, tönimistä ja leikin ulkopuolelle jättämistä (TAULUKKO 1). Lastentarhanopettajien vastausten mukaan kiusaamisen määrittelyminen on vaikeaa, mutta yleisesti se nähdään toistuvana sosiaalisena vuorovaikutuksena, jossa kiusaaja aiheuttaa toistuvasti kiusatulle mielipahaa. Tällaisessa tilanteessa kiusaajan ja kiusatun valta- ja voimasuhteet ovat aina epätasapainossa.

Kyselyymme osallistuneiden lastentarhanopettajien määritelmiä kiusaamisesta:

Kiusaaminen on aina tahallista.

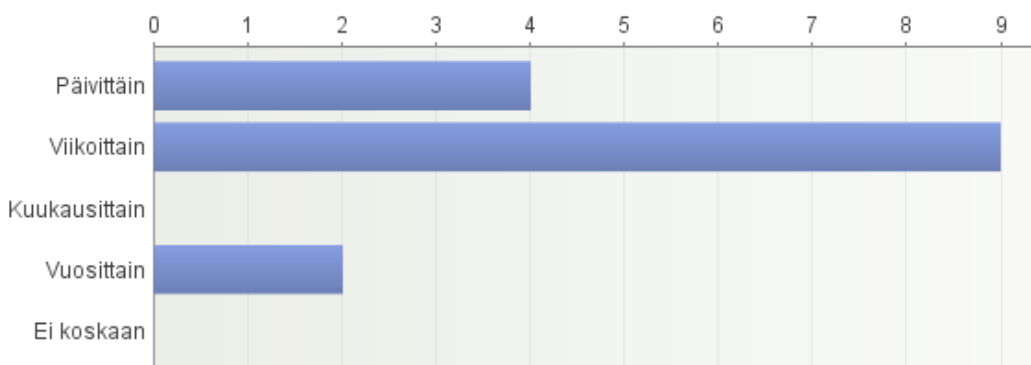
Kiusaaminen on kaikenlainen henkinen ja fyysinen toisen satuttaminen. Myös toisen henkilön taholta tapahtuvan kiusaamisen hyväksyminen on kiusaamista.

Mielestäni kiusaaminen on pidempään jatkuvaa toisen tarkoituksellista nimittelyä, uhkailua, väkivaltaa, kieroilua, toisen poikkeavuuksien esille tuomista leikeistä poissulkemista ja niin edelleen.

TAULUKKO 1: Lastentarhanopettajien määritelmät kiusaamisen muodoista

Fyysinen	Sanallinen	Psyykkinen
- Töniminen	- Nimittely	- Uhkailu
- Lyöminen	- Lällättely	- Ulkopuolelle jättäminen
- Läpsiminen	- Matkiminen	- Kiristäminen
- Potkiminen	- Haukkuminen	- Määräily
	- Nolaaminen	- Puhumattomuus
	- Valehtelu	- Nöyryyttäminen

Kyselyymme vastanneista puolet oli vastannut kiusaamista esiintyvän lasten välisissä suhteissa viikoittain. Lisäksi neljäsosa vastaajista kertoi, että kiusaamista esiintyy päivittäin lasten välisissä suhteissa (KUVIO 3).

KUVIO 3: Kuinka usein kiusaamista esiintyy lasten välisissä suhteissa?

Puolet kyselyyn osallistuneista lastentarhanopettajista oli sitä mieltä, että lasten sosio-emotionaaliset taidot ja vuorovaikutustaidot ovat vielä kehittymässä päiväkotikäisillä ja siksi kiusaamista esiintyy lasten välisissä suhteissa. Kuusi vastanneista oli sitä mieltä, että lapsen heikko itsetunto oli usein kiusaamisen taustalla. Kiusaamisen esiintymiseen saattavat vaikuttaa myös lasten kotiolo ja kasvatus. Myös lapsen ajattelumalli ja empatiakyvyn muodostuminen ovat vielä kehittymässä. Päiväkodissa lapsi opettelee tunnistamaan oikeaa ja väärää toimintaa ollessaan vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. Lisäksi ymmärtämättömyys saattaa aiheuttaa myös konflikteja lasten välisissä suhteissa. Esimerkiksi kielitaidottomuus ja erilaisuuden ymmärtäminen voivat myötävaikuttaa kiusaamisen alkamiseen. Seitsemän vastaajaa oli sitä mieltä, että kiusaamisen taustalla voi olla myös huomion- tai vallanhakuisuus.

Kiusaaminen voi johtua myös neurologisista puutteista tai eettisen kehityksen ja empatiakyvyn keskeneräisyydestä.

7.2 Kiusaamiseen puuttuminen ja ehkäisy yhteistyöpäiväkodeissa

Kyselyyn vastanneiden lastentarhanopettajien mukaan kiusaamiseen tulee puuttua välittömästi. Lastentarhanopettajien mukaan kiusaamiseen tulee puuttua keskustelemalla kiusaamisesta lasten kanssa. Keskustelun apuna voidaan käyttää esimerkiksi kuvia tai satuja. Kiusaamiseen liittyviä asioita käsitellään lasten kanssa heidän ikätasoaan vastaavasti. Lapsia ohjeistetaan oikeaan toimintaan, ristiriidat selvitetään ja lapsia opetetaan pyytämään anteeksi. Viiden kyselyyn vastanneen lastentarhanopettajan mukaan päiväkodin aikuisilla sekä lasten vanhemmilla tulisi olla yhtenäinen linja kiusaamiseen puuttumisessa ja sen vuoksi lasten vanhemmat tulisi ottaa mukaan kiusaamiseen puuttumiseen.

Aikuisten tulee olla läsnä olevia, helposti lähestyttäviä ja kaikki lapset huomioon ottavia, jotta kiusaamiseen puuttuminen olisi toimivaa. Kiusaamiseen puuttumisessa yksi tehokas keino olisi vaikuttaa ryhmätasolla lasten toimintamalleihin ja lapsiryhmän hyvään ilmapiiriin. Lapsen tulisi esimerkiksi kohdella muita lapsia ystävällisesti ja osata ottaa omasta toiminnastaan vastuuta. Aikuisen on tärkeä

tiedostaa, onko kiusaamisen taustalla lapsen tietoinen pahantahtoisuus vai joutuuko kiusaaminen sosiaalisten taitojen puutteellisuudesta.

Ennaltaehkäisy on kaikista tärkeintä ja hedelmällisintä. Aikuisen tulee olla lapsiryhmässä läsnä, seurata lasten tekemisiä ja osallistua niihin. Aikuisen tulee puuttua heti kiusaamiseen tai kiusaamisen esiasteeseen, eli huonoon (mm. fyysinen satuttaminen, manipulointi, haukkuminen epäkunnioittava käytös) sosiaaliseen käytökseen. Puututtaessa aikuinen pysäyttää tilanteen, tukee lapsia tilanteen selvittämisessä ja antaa mallin riitojen sopimiseen.

Lasten välistä kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä vaikuttamalla koko lapsiryhmän tapaan toimia. Luomalla positiivinen ryhmähenki ja yhteiset säännöt voidaan vaikuttaa lasten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Lisäksi lasten moraalisen ajattelun, empatia- ja sosiaalisten taitojen kehittymisen harjoittelu ennaltaehkäisevät kiusaamista. Puolet kysymykseen vastanneista oli sitä mieltä, että sosiaalisten taitojen kehittäminen ja kaikkien kavereiden kanssa leikkiminen ennaltaehkäisevät lasten välistä kiusaamista. Sosiaalisten taitojen lisäksi lastentarhanopettajat pitivät tärkeinä tunnetaitojen, empatian ja moraalin kehitystä lasten välisissä suhteissa. Lastentarhanopettajat voivat vaikuttaa leikkiryhmien kokoonpanoon, esimerkiksi pitämällä ryhmäkoot pieninä ja vaihtamalla säännöllisesti lasten kokoonpanoa ryhmissä ja ennaltaehkäistä siten kiusaamista. Sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella päiväkodissa arjen pedagogiikan ohella lasten leikkiessä sekä erilaisten tuokioiden avulla, joiden tavoitteena on saada lapset oppimaan oikeanlaista sosiaalista kanssakäymistä.

Sosiaalinen taitamattomuus muuttuu helposti kiusaamiseksi. Hyvät sosiaaliset taidot luovat hyvät edellytykset tyydyttävälle sosiaaliselle vuorovaikutukselle. Sosiaaliset taidot tarvitsevat kuitenkin rinnalleen empatiakyvyn ja moraalin.

Puolet kyselyyn vastaajista oli sitä mieltä, että päiväkodin työntekijöillä on tärkeä rooli kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä. Ammattitaitoinen, sensitiivinen, läsnä oleva ja motivoinut henkilökunta pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan kiusaamisen ennaltaehkäisyyn merkittävästi. Tällöin lasten on helpompi kertoa aikuisille kiusaamisesta ja aikuiset puuttuvat kiusaamiseen välittömästi, jotta kukaan lapsista ei joutuisi kokemaan kiusaamista päiväkodissa.

Lastentarhanopettajien mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisyyn tulee tapahtua koko ryhmätasolla, koska se vaikuttaa koko ryhmän ilmapiiriin. Lasten kanssa tulee keskustella siitä, mitä kiusaaminen on ja miten se vaikuttaa. Päiväkodin arjessa myös pienryhmätoiminta on hyvä keino ehkäistä kiusaamista, koska se mahdollistaa lasten yksilöllisemmän kohtaamisen.

Kyselyyn vastanneilla lastentarhanopettajilla oli erilaisia keinoja ja työkaluja kiusaamisen ehkäisyyn. Lastentarhanopettajien käyttämistä kiusaamisen ehkäisyyn työvälineistä nousi esille muun muassa lasten kirjallisuus ja draama, jotka ovat lastentarhanopettajien mukaan tehokkaita työvälineitä käsiteltäessä lasten kanssa kiusaamisongelmaa. Erilaisten satujen, näytelmien ja nukketatterin avulla lapsille voidaan opettaa esimerkiksi sosiaalisia taitoja ja mallintaa oikeanlaista käytöstä suhteessa toisiin lapsiin. Lastentarhanopettajien mukaan myös lasten leikin havainnointi ja tarvittaessa sen ohjaaminen toimivat kiusaamisen ehkäisyssä. Leikkitaulu nousi esille lastentarhanopettajien vastauksissa. Leikkitaulun avulla lapset pääsevät leikkimään kaikkien lasten kanssa eri leikeissä. Lastentarhanopettajien mukaan ryhmän yhteiset säännöt ovat tärkeitä kiusaamisen ehkäisystä puhuttaessa. He pitivät tärkeänä myös avointa keskustelua lasten kanssa kiusaamisesta. Keskustelun apuna voidaan käyttää esimerkiksi tunnekortteja tai muita kuvakortteja.

Vastauksia analysoidessamme keräsimme vastauksista ne asiat, joita lastentarhanopettajat voivat tehdä kiusaamiseen puuttuttaessa ja sitä ennalta ehkäisytessä ja teimme niistä taulukon lastentarhanopettajien vastauksien pohjalta (TAULUKKO 2). Lastentarhanopettajien tapojen rinnalle nostimme vastauksista esiin tulleen ulottuvuuden, vanhemmat: mitä he voivat tehdä? Kokosimme taulukkoon myös ne osa-alueet, joissa lapsi voi kehittyä sekä listasimme lastentarhanopettajien käyttämiä työvälineitä kiusaamiseen puuttumisessa ja ehkäisyssä.

TAULUKKO 2: Yhteistyöpäiväkotien keinoja kiusaamisen vastaisessa työssä

	Puuttuminen	Ehkäisy
Lastentarhanopettajat	<ul style="list-style-type: none"> - Välitön puuttuminen - Yhteinen linja ja säännöt päiväkodin lapsiryhmässä ja työyhteisössä - Läsnäolo - Miksi kiusaamista esiintyy? 	<ul style="list-style-type: none"> - Lapsiryhmän tuntemus - Läsnäolo ja sensitiivisyys - Havainnointi - Positiivinen ilmapiiri - Lasten tasapuolinen huomiointi - Lapsiryhmien suunnittelu
Vanhemmat	<ul style="list-style-type: none"> - Kiusaamisesta tiedottaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vanhempainillat
Työtavat	<ul style="list-style-type: none"> - Keskustelu: Mitä kiusaaminen on? Miltä kiusaaminen tuntuu? Millainen toiminta on kiusaamista? 	<ul style="list-style-type: none"> - Pienryhmätoiminta - Keskustelu - Leikkitaulun käyttö - Kirjallisuus - Sääntötaulu - Kuvakortit - Askeleittain työväline - Draama
Lapsen kehitys	<ul style="list-style-type: none"> - Tapakasvatus ja oikeanlaisen käytöksen mallintaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Sosiaalisten taitojen harjoittelu, tunne-, moraal- ja empatiakasvatus

7.3 Lastentarhanopettajien rooli ja varhaiskasvatussuunnitelmat

Lastentarhanopettajilla on tärkeä rooli kiusaamisen ehkäisyssä pedagogisen vastuun vuoksi. Lastentarhanopettajan pedagoginen vastuu ilmenee päiväkodin arjessa esimerkiksi työtiimissä, vanhempainilloissa ja kasvatustilaisuuksissa. Lastentarhanopettajan tulisi lisätä tietoisuutta kiusaamisesta muulle työtiimille.

Kiusaamisen ehkäiseminen kuuluu kuitenkin koko päiväkodin henkilökunnalle. Vaikka suuntasimme kyselymme vain lastentarhanopettajille, tuli vastauksistaikin ilmi, että kiusaamisen ehkäisy on koko päiväkodin henkilökunnan asia ammattinimikkeistä huolimatta.

Jokaisella aikuisella ryhmässä erittäin tärkeä rooli ei vain opettajalla.

Rajat asettava, läsnä oleva ja kuunteleva aikuinen tärkeä.

Suuri rooli. Tärkeää miettiä ennaltaehkäisyä, siis esimerkiksi juuri ryhmäytymistä. Vastuu asian esille ottamisessa ja siitä, että ryhmällä on suunnitelma siitä, miten kiusaamiseen puututaan.

Lastentarhanopettajien vastauksista ilmeni, että nykyisissä varhaiskasvatussuunnitelmissa kiusaamisen ehkäisy on mukana periaatteina esimerkiksi lapsen hyvästä arjesta puhuttaessa. Kyselymme osallistuneiden päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmia ollaan päivittämässä lähiaikoina ja tämän vuoksi vanhoista varhaiskasvatussuunnitelmista ei löydy kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa tai muita kohtia, jotka kertoisivat kiusaamiseen puuttumisen tai kiusaamisen ehkäisyn käytännöistä.

Ei varsinaisessa muodossaan. Toki panostus hyvään ilmapiiriin, tasavertaisuuteen, toisen kunnioittamiseen, lämpimään vuorovaikutukseen jne mainitaan.

Vasua päivitetään parhaillaan ja sinne tulee myös tämä aihe.

Lastentarhanopettajien mukaan kiusaamisen ehkäisemiseen tulisi panostaa enemmän. Kiusaamisen ehkäisyä voidaan lisätä ammattitaitoisilla työntekijöillä päiväkodeissa ja kasvattamalla tietoisuutta kiusaamisen olemassaolosta työntekijöiden parissa.

Olisi hyvä kirjata vasuun toimintaperiaatteet kiusaustapauksissa ja esim. eskariryhmässä lasten kanssa voisi käydä läpi toimintaperiaatteita.

Yleisesti kyllä. Pitäisi olla selkeä suunnitelma miten kiusaamiseen puututaan ja luoda ilmapiiriä ja ryhmää, jossa ei tarvitse kiusata.

Kyllä tulisi. Kiusaaminen tulisi nähdä ilmiönä, johon voidaan vaikuttaa ja josta voidaan poisoppia.

Lastentarhanopettajien mukaan selkeän kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman laatiminen saattaa helpottaa kiusaamiseen puuttumista. Työntekijöiden kouluttaminen, vanhempien mukaan ottaminen ja pienemmät ryhmäkoot ovat myös tekijöitä, jotka mahdollisesti tekisivät kiusaamisen ehkäisemisestä toimivampaa. Lisäksi positiivisen ryhmähengen luominen ryhmässä ja lapsiryhmän havainnoiminen tukisivat kiusaamisen ehkäisyä. Lastentarhanopettajien mielestä vanhempien lasten parissa voisi lisätä esimerkiksi vertaissovittelua.

8 KAVERITAITOKORTIT KIUSAAMISEN EHKÄISYSSÄ

Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeen Kaveritaitokortit soveltuisivat mielestämme hyvin työvälineeksi kiusaamisen ehkäisyyn. Suoritimme Työyhteisöt ja kehittäminen -opintokokonaisuuden työharjoittelun Suomen Mielenterveysseurassa keväällä 2014. Harjoittelun aikana pääsimme suunnittelemaan ja ohjaamaan lapsen mielenterveyttä edistäviä harjoituksia hankkeen yhteistyöpäiväkoteihin. Lisäksi tutustuimme hankkeen materiaaleihin ja pääsimme itsekin vaikuttamaan niiden tulevaan sisältöön. Harjoittelun aikana käytimme Kaveritaitokortteja työvälineenä lasten kanssa.

Turvallisin mielin -hankkeen Kaveritaitokortit (LIITE 3) on suunniteltu sosiaalisten taitojen opettelemiseen. Kaveritaitokortit ovat Taija Turkumäen kuvittamia ja tällä hetkellä kortteja on valmiina yhteensä 10. Kaikkien korttien valmistuttua niitä tulee olemaan yhteensä 20. Kortit tulevat valmistumaan syksyn 2014 aikana. Kaveritaitokorttien kuvat kuvastavat tilanteita, jotka liittyvät lasten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Korteista löytyy esimerkiksi erilaisia kiusaamistilanteita sekä hyviä käytöstapoja.

Kaveritaitokorttien tarkoituksena on havainnollistaa lapsille kuvina erilaisia ristiriitatilanteita sekä kuvia ristiriitatilanteiden erilaisista selvittämistavoista. Lastentarhanopettajat voivat käyttää kortteja apuna ohjatessaan lapsia sosiaalisissa suhteissa. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi käydä keskustelua siitä, millaiset tilanteet vaikuttavat siihen, että lyö toista tai suuttuu toiselle. Entä miten lapset selvittävät ristiriitatilanteita ja miten ne tulisi selvittää. Lapset voivat keksiä Kaveritaitokorttien ympärille tarinoita tai laatia Kaveritaitokorteista koko lapsiryhmää koskevat yhteiset säännöt. Korttien kuvastamia hyviä tapoja voidaan käydä läpi lasten kanssa myös teemoittain, valitsemalla esimerkiksi yksi hyvä käytöstapa viikoksi harjoiteltavaksi. Kuvien avulla lasten voi olla helpompi keskustella ristiriitatilanteista, sanoittaa tunteitaan ja opetella oikeita käytösmalleja.

Oman kokemuksemme mukaan Kaveritaitokorttien avulla voidaan opettaa monipuolisesti hauskojen ja selkeiden kuvien kautta lapselle sosiaalisia taitoja ja

siten ennaltaehkäistä kiusaamisen syntymistä lasten välisissä suhteissa. Käytännössämme kortteja Turvallisin mielin -hankkeen yhteistyöpäiväkodeissa lapset saivat pohtia esimerkiksi ristiriitatilanteita ja niiden selvittämistä. Lapsilta saadun palautteen mukaan kortit koettiin mielenkiintoisiksi ja innostaviksi. Omasta mielestämme kortit ovat lapsilähtöiset, helppokäyttöiset ja ne tarjoavat paljon erilaisia käyttömahdollisuuksia päiväkodin arkeen.

Kaveritaitokortit ovat tulostettavissa Suomen Mielenterveysseuran verkkosivuilta ja ne löytyvät myös tammikuussa 2015 julkaistavasta Lapsen mieli - Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan -kirjasta. Kirjassa olevat kuvat voidaan esimerkiksi kopioida tai leikata ja laminoida päiväkotien käyttöön.

9 KEHITTÄMISIDEAT JA JATKOTUTKIMUSAIHEET

Tutkimuksessamme ilmeni, että päiväkotien arjessa kiusaamisen ehkäisy on ajoittain haastavaa. Tämän vuoksi kehittämiseksi päiväkoteihin haluaisimme tarjota Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin -hankkeen Kaveritaitokortit kiusaamisen ehkäisyn työvälineeksi. Lisäksi tutkimukseemme osallistuneiden lastentarhanopettajien mukaan kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma olisi hyvä sisältyä päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmiin. Päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmia päivittäessä voitaisiin niihin laatia tavoitteellinen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma.

Jatkotutkimusaiheita opinnäytetyömme teemaan liittyen voisivat olla esimerkiksi: seurantatutkimus kiusaamisen esiintyvyydestä ja kiusaamisen muodoista, mikä mahdollistaisi tarkemman tiedon saannin Ullanlinnan pienalueen päiväkodeissa esiintyvistä kiusaamisesta. Mikäli yhteistyöpäiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmiin saadaan osaksi kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma, sen toimivuudesta ja vaikuttavuudesta voitaisiin tehdä tutkimus. Siten saataisiin tietää, helpottaako kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma kiusaamiseen puuttumista ja sen ehkäisyä. Saadaanko suunnitelman avulla vähennettyä kiusaamisongelman esiintyvyyttä? Tulevaisuudessa myös Turvallisin mielin -hankkeen Kaveritaitokorttien toimivuutta voisi mielestämme tutkia jatkotutkimusaiheena opinnäytetyöllemme. Jatkotutkimuksen avulla voitaisiin tutkia korttien toimivuutta kiusaamisen ehkäisyssä ja lasten sosiaalisten taitojen opettelussa.

Lisäksi pohdimme voisiko koulumaailmassa olevaa Kiva-koulu ohjelmaa soveltaa myös päiväkoteihin. Lasten välistä usein koulumaailmassa käytössä olevaa vertaissovitteluohjelmaa on nyt hyödynnetty myös varhaiskasvatuksen puolella. MiniVerso-ohjelma on sovittelun pelisääntöihin pohjautuva työmenetelmä varhaiskasvatukseen, jonka avulla sovittelukoulutuksen saanut henkilökunta voi ohjeistaa lapsia löytämään itse ratkaisuja lasten välisiin ristiriitoihin. Tarkoituksena on osallistaa ja opettaa lapselle keinoja selviytyä pienistä ristiriitatilanteista. (Verso i.a.)

10 POHDINTA

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kartoittaa lastentarhanopettajien käytössä olevia kiusaamisen ehkäisyn keinoja. Lastentarhanopettajille suunnatun lomakehaastattelun vastauksista selvisi, että kiusaaminen on yleistä päiväkodeissa ja jokainen lomakehaastattelun kyseiseen kysymykseen vastanneista osallistujista oli joskus ollut lasten välisen kiusaamisen kanssa tekemisissä. Vastauksista tuli esille erilaisia keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Näiden rinnalla tärkeäksi teemaksi nousivat myös kiusaamiseen puuttuminen ja lastentarhanopettajan rooli kiusaamiseen puuttumisessa. Kyselystämme saamamme palautteen mukaan kyselymme käsitteli tärkeää ja ajankohtaista aihetta. Kysymykset olivat selkeitä. Osa vastaajista kuitenkin koki kysymykset vastaamisen kannalta liian laajoiksi. Palautteessa tuli ilmi, että lastentarhanopettajat arvostivat sitä, että toimme kiusaamisaiheen esille rohkeasti.

Työstimme opinnäytetyötämme viimeisen vuoden aikana ahkerasti. Päiväkotien ja Suomen Mielenterveysseuran kanssa yhteistyö sujui hyvin, vaikkakin välillä kiireisen aikataulun vuoksi yhteydenpito oli hankalaa. Opinnäytetyöprosessin aikana kohtasimme erilaisia pieniä haasteita liittyen aikatauluihin, elämänmuutoksiin sekä ajoittaisiin työn kirjoittamisongelmiin. Opinnäytetyötä tehdessämme kiinnostuksemme kiusaamisaiheeseen syventyi entisestään ja tulevana sosionomeina, joilla on lastentarhanopettajan pätevyys, haluamme korostaa kiusaamiseen puuttumisen ja sen ehkäisemisen tärkeyttä päiväkodissa. Työstäessämme opinnäytetyötämme meille heräsi kysymys siitä, miksi kiusaamisen kaltaista ongelmaa käsitellään omissa opinnoissamme niin vähän. Pohdimme myös sitä, miten kiusaamisasiaa käsitellään yliopiston kasvatustieteiden kandidaatin koulutuksessa.

Koemme, että lomakehaastattelu oli meille helposti toteutettava työskentelyväline tutkimusta tehdessä. Suunnittelimme lomakehaastattelun kysymykset huolellisesti ja vastaajat saivat tutustua kysymyksiin etukäteen. Tiedostimme sen mahdollisuuden, että osa avoimista kysymyksistä saattoi jättää vastaajille laajat vastausmahdollisuudet. Näin ollen osa vastaajista saattoi kokea kysymyksiin

vastaamisen raskaaksi työpäivän ohella. Pohdimme olisiko kysymyksissä pitänyt esittää enemmän vastausvaihtoehtoja tai vastausesimerkkejä, jotta tutkimustuloksista olisi löytynyt enemmän konkreettisia työkaluja kiusaamisen ehkäisyyn. Lomakehaastattelu ei myöskään antanut mahdollisuuksia esittää lastentarhanopettajille lisäkysymyksiä, mikä olisi voinut olla tarpeellista joidenkin kysymysten kohdalla. Näissä tilanteissa haastattelu olisi voinut antaa meille tarkempia vastauksia, vaikka haastattelu ei tutkimuksemme ajankäytön ja lastentarhanopettajien kiireisen työn takia ollutkaan mahdollista. Saamamme vastausmäärä jäi odottamaamme pienemmäksi, mutta saamamme vastaukset olivat sitäkin arvokkaampia ja paneutuneita. Pohdimme olisiko vastausajan pidentäminen tuonut vastauksia mahdollisesti enemmän.

Oman tietomme ja kokemuksemme mukaan on olemassa erilaisia kiusaamisen ehkäisyyn sovellettavia työvälineitä, esimerkiksi Askeleittain-opetusohjelma sekä Tunnemuksuu-tunnetaito-ohjelma. Tuloksia lukiessamme pohdimme, miksi vastauksista löytyi niin vähän näitä konkreettisia jo olemassa olevia työkaluja, jotka soveltuvat mielestämme hyvin kiusaamisen ehkäisyyn. Pohdimme myös, ovatko työvälineet mahdollisesti toimimattomia tai vaikeakäyttöisiä vai eivätkö ne löydä ammattilaisten pariin esimerkiksi kustannussyistä. Omaa tutkimusta kriittisesti tarkasteltuna pohdimme, olivatko lomakehaastattelun kysymykset vaikeasti ymmärrettäviä tai olisimmeko esimerkiksi haastattelun avulla saaneet tarkempia tuloksia erilaisista konkreettisista työvälineistä.

Kiusaamisen ehkäisyä on tarkasteltava useista eri näkökulmista. Kiusaamisilmiöön liittyy aina kiusaajan ja kiusatun subjektiivinen kokemus tilanteesta, vaikka kiusaaminen esiintyisikin ryhmätasolla. Jotta kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäiseminen mahdollistuu, kasvattajien tulee ottaa kiusaamisilmiö vakavana ongelmana. Aikuisen ei tulisi koskaan vähätellä lapsen tuntemuksia kiusaamisesta.

Kiusaamisen ehkäisyn huomioiminen jo päiväkodissa parantaa lapsen selviytymistä myöhemmin elämässä, koska kiusaamisella on tutkitusti pitkäkestoisia vaikutuksia kiusattuun. Kiusaamisen ehkäisemisellä voidaan turvata lapselle turvallisempi ympäristö kasvaa ja kehittyä päiväkodissa. Koemme tärkeäksi lisä-

tä päiväkodin henkilökunnan ja vanhempien tietoisuutta kiusaamisen esiintyvyydestä sekä siihen puuttumisesta ja ehkäisemisestä.

10.1 Tutkimuksen eettisyys

Eettiset kysymykset kulkevat tutkimuksessa mukana koko tutkimusprosessin ajan. Eettiseen ajattelutapaan kuuluu taito pohtia mikä on oikein ja mikä väärin sekä omien että toimintaympäristön arvojen kautta. (Kuula 2006, 11, 21.) Opin- näytetyöprosessissamme pyrimme kiinnittämään huomiota omiin eettisiin ajatte- lutapoihimme työn aiheen valinnassa, tutkimuksen tekemisessä ja tutkimustu- losten julkaisemisessa. Noudatimme opinnäytetyötä tehdessä luottamukselli- suutta. Mäkisen mukaan luottamuksellisuus tarkoittaa sitä, että tutkija noudattaa lupauksiaan ja pysyy tutkijan roolissa koko tutkimuksen ajan (Mäkinen 2006, 148–149).

Diakonia-ammattikorkeakoulussa painotetaan eettisyyttä ja koulun arvopohjaan kuuluvat oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja ihmisten kunnioittaminen (Diakonia- ammattikorkeakoulu 2010, 11). Tehdessämme opinnäytetyötämme korostimme näitä periaatteita. Yhtenä tavoitteenamme tässä opinnäytetyössä oli rohkaista lastentarhanopettajia puuttumaan kiusaamiseen rohkeammin ja ehkäisemään kiusaamista. Haluamme edistää tasa-arvoa ja keskinäistä kunnioitusta lasten välisissä suhteissa. Lastentarhanopettajan ammattietiikka ohjeistaa lastentar- hanopettajia toimimaan vastuullisesti, tasa-arvoisesti, oikeudenmukaisesti ja ihmisarvoa kunnioittavasti. Lastentarhanopettajat eivät hyväksy väkivaltaa mis- sään muodossa. Työssään he pyrkivät turvaamaan lapselle arvokkaan lapsuu- den turvallisessa kasvuympäristössä ja edistämään samalla lapsen tulevaisuu- ta. (Lastentarhanopettajaliitto 2002, 3–4, 7.)

Kiusaaminen sisältää eettisen kysymyksen varsinkin silloin, kun kysymyksessä on lasten välinen kiusaaminen. Aikuisen näkökulmasta on hyvin epäeettistä olla puuttumatta lapsen kiusaamiseen, koska kyse on lapsen hyvinvoinnista. (Pönk- kö 2009, 129–130.) Sosionomin ammatissa on tärkeää, että on sisäistänyt am- mattieettiset periaatteet ja arvot osaksi omaa työtään. Sosionomin ammatillisuu-

teen kuuluu kyky huomioida yksilön ainutkertaisuus ja kyky työskennellä edistämisen tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta. (Mäkinen ym. 2009, 18.) Mielestämme sionomilla on ammatissaan suuri eettinen vastuu suojella lasta kiusaamiselta, koska lapset ovat ihmisryhmänä hauraita ja haavoittuvaisia. Heidän itsetuntonsa on vasta kehittymässä eikä heillä välttämättä ole keinoja puolustaa itseään. Kiusaamiskokemus voi olla lapselle hyvin traagista ja haavoittavaa.

10.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta puhuttaessa käytetään usein käsitettä validiteetti, joka kertoo tutkimuksen pätevyydestä ja siitä onko se perusteellisesti tehty. Lisäksi validiteetista puhuttaessa on pohdittava onko tutkimustulokset oikein esitetty ja onko niistä tehty oikeanlaisia johtopäätöksiä. Tutkimuksen luotettavuuteen eli validiteettiin vaikuttaa aina tutkijan oma näkemys tutkimuskohteesta, ja tutkimusta tehdessään tutkijan on tärkeää yrittää välttää esimerkiksi tekemästä virheellisiä päätelmiä tutkimustuloksista. (Saaranen-Kauppi & Puusniekka 2006g.)

Omaa tutkimusta tehdessämme meille on ollut tärkeää toteuttaa tutkimus luotettavasti ja kaikin puolin pätevästi. Tutkimuksen tekeminen ja sen luotettavaksi saaminen on kuitenkin haasteellista, ja se vaatii tarkkaa työtä. Tutkimuksemme otos oli odotettua pienempi, mikä osaltaan vaikutti tutkimuksen yleistettävyyteen. Uskomme, että suuremmalla otoksella tutkimustulos olisi tullut vieläkin luotettavammaksi. Tutkimus oli myös tarkasti alueellisesti rajattu, ja pohdimme, että tutkimustuloksista olisi voinut tulla erilaisia, jos tutkimusalueena olisi ollut useampi päiväkotit eri alueilta. Uskomme, että kiusaamisongelmassa ja siihen puuttumisessa esiintyy päiväkotikohtaisia eroavaisuuksia. Rajasimme lastentarhanopettajat tutkimuskohteeksi tietoisesti, mutta olisimme mahdollisesti saaneet enemmän ja erilaisia vastauksia, jos tutkimuskohteeseen olisi kuulunut koko päiväkodin henkilökunta. Mielestämme kiusaamisen ehkäisyssä tarvitaan koko päiväkodin henkilökunnan ja kaikkien lasten vanhempien panosta.

Tutkimuksemme kysely kohdistui päiväkotien lastentarhanopettajille päiväkotien johtajien luvalla sekä Varhaiskasvatusvirastolta saamallamme myönteisellä tutkimusluvalla. Lastentarhanopettajien osallistuminen kyselyyn oli vapaaehtoista. Opinnäytetyössämme ei tule esille yksittäisiä päiväkotien nimiä, vaan kutsumme päiväkoteja Ullanlinnan pienalueen päiväkodeiksi, jotta salassapitovelvollisuus säilyy. Lastentarhanopettajat vastasivat kyselyymme anonyymisti, eivätkä vastaajat ole sen vuoksi tunnistettavissa. Sitouduimme noudattamaan salassapitovelvollisuutta opinnäytetyöprosessissa. Hävitämme kyselyjen tulokset opinnäytetyömme valmistuttua. Lisäksi valitsimme aineistonkeruumenetelmäksi kyselyn, jotta emme veisi paljon aikaa lastentarhanopettajien työstä tai rasittaisi heitä liikaa esimerkiksi haastattelukäynneillä.

10.3 Ammatillinen kasvu

Valitsimme kiusaamisen aiheeksi opinnäytetyöhömmä, koska se kiinnosti meitä molempia. Opinnäytetyömme tekemisen ansiosta opimme ymmärtämään paremmin lasten välistä kiusaamisilmiötä ja kartoittamaan kiusaamisen ehkäisyn keinoja. Sosiaalisten taitojen opettaminen jo varhaiskasvatuksessa, aikuisen aito läsnäolo ja tuki ovat tärkeitä asioita kiusaamisen ehkäisemisessä.

Tavoitteinamme tässä opinnäytetyössä oli lisätä tietoisuutta lasten välisestä kiusaamisesta varhaiskasvattajien keskuudessa ja keinoista puuttua kiusaamiseen ja ehkäistä kiusaamista. Koemme, että onnistuimme tavoitteissamme hyvin, koska kysely herätti paljon ajatuksia lastentarhanopettajien keskuudessa. Tämä ilmeni lastentarhanopettajien syvällisinä ja laajoina vastauksina. Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut ammatillisuuttamme tulevina lastentarhanopettajina. Olemme saaneet tietoa kiusaamisen ehkäisyn tärkeydestä sekä oppineet, että tulevina sosiaalialan ammattilaisina on hyvä tiedostaa kiusaamisilmiön olemassa olo ja siihen liittyviä ehkäisemisen keinoja.

Sosiaalialan kompetenssien mukaan sosionomi (AMK) sisäistää sosiaalialan ammattieettiset periaatteet ja arvot ja kykenee sosiaalialan edellyttämään ammattieettiseen reflektointiin. Sosionomin ammatillisuuteen kuuluu myös reflekti-

vinen, kehittävä ja tutkiva työote erilaisissa työtehtävissä sosiaalialalla. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010.) Koko opintojen ajan olemme päässeet harjoittelemaan reflektiivistä ja ammattieettistä työtettä sosionomin opinnoissamme. Tutkimusta tehdessä olemme pitäneet tärkeänä sisäistää tutkivan, ammatillisen ja refleктоivan työtteen, jotta tutkimuksemme säilyisi luotettavana ja tulevan ammattimme kannalta kehittäväenä projektina. Tutkimuksen tekeminen on edellyttänyt muun muassa tutkimusmenetelmien hallintaa sekä kykyä tuottaa uutta tietoa. On tärkeää tiedostaa kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen menetelmiä tulevana sosionomeina, joilla on lastentarhanopettajan virkakelpoisuus. Sosionomin (AMK) kompetenssien mukaan sosionomi osaa soveltaa työssään erilaisia asiakastyön teoreettisia työmenetelmiä (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010).

Reflektio osana sosionomin koulutusta ja sosionomin ammatillisuutta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden monipuolisen tarkastelun erilaisten tehtävien ja keskustelujen avulla. Sosionomilla tulee olla reflektiivinen suhde omaan työhönsä, eli sosionomin on osattava arvioida ja tarkastella omaa ammatillista osaamistaan monipuolisesti. Lisäksi sosionomin on pystyttävä myös kriittiseen oman ammatillisuuden tarkasteluun. Sosionomin ammatillisen pätevyyden edellytyksenä ovat teoreettinen osaaminen, asiantuntijaksi kehittyminen sekä persoonalliset yksilölliset ominaisuudet työtä tehdessä. (Mäkinen ym. 2009, 19, 52–53.)

Työstimme opinnäytetyötämme parina, sekä yksilöllisesti että yhdessä. Opin näytetyön tekeminen parin kanssa mahdollisti refleктоivan työtteen. Opin näytetyötä tehdessämme koemme saaneemme tukea parityöskentelystä ja reflektiivisen keskustelun avulla olemme pystyneet purkamaan oppimiskokemuksiamme. Yhteiset keskustelut ovat tuoneet opinnäytetyöllemme syvyyttä ja erilaisia näkökulmia tarkastella kiusaamis-aihetta. Parityöskentely kehitti tiimityötaitoja, joita tulemme tarvitsemaan myös tulevana sosionomeina varhaiskasvatuksen työkentällä tulevaisuudessa. Annoimme palautetta toisillemme tekemästämme työstä opinnäytetyöprosessin aikana ja pyrimme avoimeen keskusteluun mahdollistaaksemme oman ammatillisuutemme kasvun.

Mielestämme opinnäytetyöprosessi on ollut haastava, mutta todella opettavainen ja sosionomin ammatillisuutta kehittävä. Seuraava ammatillisen kasvun haasteemme opintojemme päättämisen jälkeen tulee olemaan työelämään siirtyminen ja työelämässä oman ammatillisuuden jatkuva ylläpitäminen. Ammatillinen kasvu jatkuu koko elämän ajan ja pystymme itse vaikuttamaan siihen, miten pidämme yllä tai mihin suuntaan ohjaamme omaa ammatillista kehittymistämme.

10.4 Johtopäätökset

Tutkimuksemme johtopäätöksenä voimme todeta, että kiusaamista esiintyy ja siihen tulee puuttua jo varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn aloittaminen jo päiväkotikäisten lasten parissa on erittäin tärkeää ja tutkitusti tehokkaampaa, mitä varhaisemmin se aloitetaan. Tutkimustuloksissa tuli esille, että kiusaaminen on viikoittainen ongelma monessa päiväkodissa. Esimerkiksi yksi vastaajista koki avuttomuutta kiusaamisongelman edessä lapsiryhmässään. Tämän vuoksi tutkimuksemme osoittautui ajankohtaiseksi ja tarpeelliseksi. Tutkimukseen osallistuneiden lastentarhanopettajien mukaan kiusaamista on vaikeaa määritellä yhtenevästi. Kiusaaminen on laaja käsite, ja tämän vuoksi tutkimuksen painopisteen ennaltaehkäisyn rinnalle nousi tärkeäksi teemaksi myös kiusaamiseen puuttuminen. Kyselyyn osallistuneissa päiväkodeissa kiusaaminen oli jo arkipäivässä esiintyvä ongelma ja uskomme, että tämän vuoksi puuttuminen nousi tutkimustuloksissa myös olennaiseksi kysymykseksi.

Tutkimuksemme alkuperäisenä tavoitteena oli löytää ja tuoda esille konkreettisia menetelmiä kiusaamisen ehkäisyyn, mutta tutkimustuloksissa nousi esille arkipäiväisiä tapoja, joiden avulla lastentarhanopettajat kertoivat ennaltaehkäisevänsä kiusaamista. Keskusteleminen lasten kanssa oli yksi keino kiusaamisen ehkäisyssä, joka ilmeni monessa lastentarhanopettajan vastauksessa. Revon (2013, 36–38) mukaan keskusteltaessa kiusaamisesta lapsen kanssa aikuisen tulisi tunnistaa kiusaaminen ilmiönä ja selventää sen käsitystä myös lapselle. Kiusaamisesta puhuttaessa aikuisen tulisi asettua sensitiivisen kuunteelijan rooliin sanoittamalla ja vastaanottamalla lapsen tunteita. Kallialan (2008,

17) mukaan on hyvin tärkeää, että aikuinen toimii mahdollisimman sensitiivisesti lapsen kanssa. Lapsi tarvitsee vierelleen aikuisen, joka on yhtä aikaa lämmin ja läsnä oleva sekä samalla auktoriteetti ja rajojen asettaja.

Toinen lastentarhanopettajien mainitsemista kiusaamisen ehkäisyn keinoista oli positiivisen ilmapiirin luominen ja ylläpitäminen lapsiryhmässä. Salmivallin mukaan puuttuessa koulukiusaamiseen tulisi puuttua toimintaympäristön vallitsevien sosiaalisten rakenteisiin. Koko ryhmään kohdistuva kiusaamisen ehkäisemisen linja voi olla tehokkaampi keino puuttua kiusaamiseen kuin keskittyminen pelkästään itse kiusattuun ja kiusaajaan. (Salmivalli 1998, 169.) Mielestämme päiväkodeissa kiusaamisen ehkäisy tapahtuu tehokkaimmin kohdistamalla ehkäisyn keinot koko lapsiryhmään, koska sosiaalisten taitojen opettelu kuuluu kaikille lapsille. Lapsiryhmän ilmapiirin tulisi olla avoin ja positiivinen, jossa kiusaamisen paikoille ei ole tilaa.

Tutkimuksessa lastentarhanopettajat toivat esille oman ammattiroolinsa tärkeyden kiusaamisen ehkäisyssä. Salmivallin mukaan (2010, 47, 49) kiusaamisen esiintymiseen vaikuttaa myös opettajan sitoutuneisuus kiusaamisongelman poistamiseen. Salmivallin tutkimusten mukaan opettajalla käytössä olevat menetelmät ja työkalut vaikuttavat lopputulokseen ryhmän kiusaamisongelman kitkemiseksi. Koulukiusaamiseen liittyvissä tutkimuksissa on todettu tärkeäksi kiinnittää entistä enemmän huomiota työskentelyilmapiiriin, kasvatuskulttuuriin sekä henkilökunnan ja kasvattajien kiusaamista koskeviin asenteisiin.

Tutkimuksemme mukaan kasvattajien tulisi tehdä tietoisesti havaintoja arjessa, ja lapsiryhmässä tulisi olla yhteiset säännöt ja rajat. Yhteiset säännöt ja rajat luovat turvallisuutta lapsiryhmässä ja lisäävät yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyys päiväkodissa lisää myös turvallisuuden tunnetta ja vähentää kiusaamista. Lasten kanssa tulisi säännöllisesti pohtia oikean ja väärän eroa ja mahdollisesti myös palkita lapsia hyvästä käytöksestä. Lapset tarvitsevat turvallisen kasvuympäristön, jossa aikuinen voi läsnäolollaan vaikuttaa lasten turvallisuuden kokemuksiin (Tilus 2004, 42).

Vastausten mukaan kodin ja päiväkodin välinen yhteistyö on tärkeää. Lapsella voi olla esimerkiksi kotioloissa vaikeuksia, mikä näyttäytyy kiusaamisena päiväkodissa. Tutkimuksessamme tarkastelemme päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista. Salmivallin mukaan kodin rooli kiusaamisen ehkäisemisessä on tärkeä, sillä kodin kasvatusarvot heijastuvat lapseen ja hänen tapaansa toimia ryhmässä (Salmivalli 2003, 77). Tärkeää on, että kaikki lapsen ympärillä työskentelevät aikuiset osallistuvat ja sitoutuvat kiusaamisen vastaiseen työhön aktiivisesti. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1).

Tutkimukseen osallistuneiden lastentarhanopettajien mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeänä lähtökohtana on sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen opettaminen lapsille. Lapset tulevat päiväkotiin erilaisista lähtökohdista ja hyvinkin erilaisin sosiaalisin ja emotionaalisin taidoin, mikä osaltaan luo haastetta varhaiskasvattajille kiusaamisongelman edessä. Sosiaalisten taitojen opettelu varhaislapsuudessa luo pohjaa lapsen myöhemmälle elämälle. Kiusaamisen ennaltaehkäisyn kannalta yksi oleellisimmista sosiaalisista taidoista on se, että lapsi oppii asettumaan toisen asemaan, eli pystyy kokemaan empatiaa. Tämä edellyttää kuitenkin moraalien kehittymistä, lapsen tietoisuutta oikeasta ja väärästä toiminnasta. Näitä taitoja opetellessa lapsi tarvitsee tuekseen kasvattajaa.

Tutkimustuloksissa lastentarhanopettajat toivat esille, että he kaipaavat vielä lisää tietoa ja koulutusta kiusaamisesta, sen ennaltaehkäisystä ja siihen puuttumisesta. Uskomme, että laadukas koulutus on tehokas keino lisätä varhaiskasvatuksen ammattilaisten tietoisuutta kiusaamisesta ja kiusaamisen ehkäisemisestä. Tutkimuksessa tuli esille myös se, että lastentarhanopettajat kokivat kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman helpottavan mahdollisesti kiusaamiseen puuttumista ja ehkäisemistä päiväkodeissa.

Kirveen ja Stoor-Grennerin (2010b, 11–12) mukaan kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma osana päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaa lisää työntekijöiden ja vanhempien tietoisuutta kiusaamisilmiöstä, se motivoi työntekijät sitoutumaan ja toimimaan yhteisen päämäärän eli kiusaamisongelman poistamiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi. Suunnitelman avulla kaikki tietävät miten toimitaan, ja tällöin kiusaamisen vastainen työ toteutuu johdonmukaisemmin.

Suunnitelman olisi hyvä pitää sisällään päiväkodin kiusaamisen vastainen arvo-pohja sekä toimintatavat kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumiseen. Suunnitelman kautta kiusaamisen ehkäisyä ja kiusaamisen vastaista työtä on myös helpompi arvioida ja kehittää.

Päiväkodissa tehtävän kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman avulla pystytään nostamaan tietoisuutta kiusaamisilmiöstä sekä vaikuttamaan kiusaamiseen liit-tyviin asenteisiin. Kaikki työntekijät saavat osallistua kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman laadintaan, jolloin työhön motivoidutaan ja sitoudutaan paremmin. Suunnitelman avulla koko työyhteisö on tietoinen päiväkodin toimintatavoista sekä osaa perustella toimintaansa paremmin, se myös vahvistaa lasten van-hempien kanssa tehtävää yhteistyötä. Lisäksi suunnitelma mahdollistaa työn arvioinnin. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 10–11.)

LÄHTEET

- Aaltonen, Riitta; Lehtinen, Taisto; Leppänen, Kyllikki; Peltonen, Tiina; Tarvo, Marja-Terttu; Tuunainen, Päivi & Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3–5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 3. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 27.3.2014.
http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf
- Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Nurmi, Jari-Erik; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Cantell, Hannele 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Tutkimus ja kehittämistyön menetelmät. Viitattu 10.12.2013. <https://fronter.com/diak/main.phtml>
- Field, Evelyn M 2007. Bully blocking: Six secrets to help children deal with teasing and bullying. London: Jessica Kingsley Publishers. Viitattu 11.2.2014. Saatavissa <http://www.nelliportaali.fi>, Ebrary.
- Hautamäki, Airi 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Teoksessa Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 29–71.
- Heikkilä, Tarja 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Helsingin kaupungin Varhaiskasvatusvirasto 2013. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 01.12.2013.
<http://www.hel.fi/static/vaka/liitteet/ph/Vasu2013.pdf>
- Helsingin kaupunki 2014. Päiväkotihoito. Viitattu 3.9.2014.
<http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/paivahoito-ja-koulutus/paivahoito/paivakotihoito>
- Hurme, Kira & Kyllönen, Tarmo 2014. Turvassa! vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Junttila, Niina; Kaarakainen, Meri-Tuulia; Neitola, Marita; Salminen, Tuija; Talo, Johanna & Votkin, Hannele 2002. Lasten minäkäsitys ja käyttäyty-

- mispiirteet. Teoksessa Kaarina Laine ja Marita Neitola (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 51–94.
- Juusola, Mervi 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Otava.
- Kalliala, Marjatta 2008. Kato Mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.
- Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kinnunen, Saara 2003. Anna mun olla lapsi. Helsinki: Kirjapaja.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Kiviniemi, Kari 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltonen & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.
- Koivula, Merja 2013. Yhteisöllisyyden merkitys lapsen arjessa. Teoksessa Päivi Marjanen, Marjaana Marttila & Marjo Varsa (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 22–24.
- Kokkonen, Marja 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet : opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kosonen, Susanna 2014. Projektisuunnittelija Susanna Kososen haastattelu Suomen Mielenterveysseurassa Helsingissä 4.4.2014.
- Krautsuk, Satu 2014. Pienet lapset kiusaamisen armoilla päiväkodeissa – ei tarvitse puuttua. YleUutiset 28.2.2014. Viitattu 6.3.2014.
http://yle.fi/uutiset/pienet_lapset_kiusaamisen_armoilla_paivakodeissa__ei_tarvitse_puuttua/7112346
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

- KvantiMOTV 2004. Graafinen esitys (kuviot). Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto. Viitattu 12.11.2014.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kuviot/kuviot.html>
- Lahtinen, Leena 2014. Päiväkodinjohtaja Leena Lahtisen puheenvuoro Arvot hukassa vai hallussa? Lasten terveystarkkailijat 2014. Pienet lapset ja kiusaaminen -seminaarissa Helsingissä 14.11.2014.
- Laine, Kaarina 2002. Vertaisryhmä ja syrjäytyminen. Vertaisryhmä ja sosiaaliset suhteet. Teoksessa Kaarina Laine & Marita Neitola (toim.) Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 13–38.
- Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36.
- Lastentarhanopettajaliitto 2002. Lastentarhanopettajan ammattietiikka.
- Lehtinen, Anja-Riitta 2009. Lapset toimijoina päiväkodin vertaissuhteissa. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 138–155.
- Litja; Tiia & Oinonen, Marjo 2000. Mä en haluu! Leikki-ikäisen arjen pulmia. Helsinki: Edita.
- Lyytinen, Heikki; Eklund Kenneth & Laakso Marja-Leena 1998. Varhainen kognitio, temperamentti ja vuorovaikutus. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY.
- Mattila, Kati-Pupita 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mikkola & Nivalainen 2009. Lapselle hyvä päivä tänään: näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto.
- Munter, Hilikka 2002. Pienten lasten vertaissuhteet ja ystävyys. Aili Helenius, Kirsti Karila, Hilikka Munter, Pirkko Mäntynen ja Helena Sirenius (toim.) Teoksessa Pienet päivähoitossa. Alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY, 117–132.
- Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2009. Ammattina Sosionomi. Helsinki: WSOYpro.

- Neitola, Marita 2013. Vertaissuhteiden merkitys kasvattajayhteisöissä. Marita Neitolan luento Varhaiskasvatusmessuilla Helsingissä 11.10.2013.
- Opetushallitus 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Viitattu 01.12.2013.
http://www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Kohti varhaiskasvatustilaa. Varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön uudistamistyöryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:11.
- Peltonen, Anne 2005. Kiusaaminen. Teoksessa Anne Peltonen & Tarja Kullberg-Piilola (toim.) Tunnemuksu. Helsinki: LK-kirjat, 148–160.
- Perren, Sonja 2000. Kindergarten children involved in bullying: social behavior, peer relationships and social status. Viitattu 23.10.2014.
http://www.zb.unibe.ch/download/eldiss/00perren_s.pdf
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Poikonen, Pirjo-Liisa & Lehtipää, Riina 2009. Päivähoidon ja kodin jaettu kasvatustehtävä: kasvatuskumppanuus perheen voimavarana. Teoksessa Anna Rönkä, Kaisa Malinen & Tiina Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 69–88.
- Punamäki, Raija-Leena 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Teoksessa Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174–197.
- Päivähoidon turvallisuussuunnittelu 2008. Oppaita 71. Helsinki: Stakes. Viitattu 15.9.2014.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7915.pdf
- Pönkkö, Marja-Leena 2009. Kaikilla aikuisilla on kasvatus- ja huolenpitovastuu. Teoksessa Anna-Liina Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–134.

- Repo, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Repo, Laura 2014. Kasvatustieteen maisteri, väitöstutkija Laura Revon puheenvuoro Arvot hukassa vai hallussa? Lasten terveystarkkajat 2014. Pienet lapset ja kiusaaminen -seminaarissa Helsingissä 14.11.2014.
- Rigby, Ken 2003. Bullying among young children. A guide for parents. Viitattu 29.1.2014. http://www.narrabeenh.schools.nsw.edu.au/documents/3637175/3647878/Bullying_among_young_children_-_a_guide_for_parents.pdf
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006a. Johdanto. KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 10.12.2013. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L1.html>
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006b. Tutkimuksen luotettavuus ja arviointi. KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 10.12.2013. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3.html
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006c. Laadullinen tutkimus ja tieteellinen kirjoittaminen. KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 10.12.2013. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L4.html>
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006d. Aineiston määrä ja tutkittavat. KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 10.12.2013. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2.html
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006e. Analyysin äärellä. KvaliMOTV Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 17.1.2014. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1.html
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006f. Sisällönanalyysi. KvaliMOTV – Menetelmä opetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.3.2014. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006g. Validiteetti. KvaliMOTV – Menetelmä opetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 06.10.2014.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_1.html
- Sajaniemi, Nina & Mäkelä, Jukka 2014. Ihminen voi hyvin joukossa. Teoksessa Lotta Uusitalo-Malmivaara (toim.) Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus, 136–159.
- Salmivalli, Christina 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmivalli, Christina 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, Christina 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Silven, Maarit & Kouvo, Anna 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Maarit Silven (toim.) Teoksessa Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva, 65–90
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010.
- Suomen Mielenterveysseura i.a.a. Turvallisin Mieli 2012–2015. Viitattu 4.4.2014.
http://www.mielenterveysseura.fi/kehittaminen/lapset_nuoret_ja_perheet/turvallisin_mielin_2012_2015
- Suomen Mielenterveysseura i.a.b. Mielenterveystaidot kasvuun -hankkeet. Viitattu 4.4.2014. <http://www.mielenterveystaidot.fi/>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Kasvun kumppanit. Lasten hyvinvointia vahvistamassa. Varhaiskasvatus. Viitattu 21.8.2014.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut
- Tilus, Pirjo 2004. Pelistä pois? Huolehtivan koulun haaste. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

- Valli, Raine 2007. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-kustannus, 102–125.
- Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE 2013. ETENE-julkaisuja 41. Viitattu 13.08.2014.
http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=638150&name=DLFE-6303.pdf
- Varhaiskasvatuksensuunnitelman perusteet 2005. Viitattu 21.8.2014.
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>
- Verso i.a. MiniVerso. Viitattu 6.3.2014. <http://www.ssf-fm.com/vertaissovittelu/index.php?id=97>
- Viitala, Riitta 2014. Jotenkin häiriöks. Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Verkkojulkaisuna:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/44052>.
- Vilka, Hanna 2007. Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

LIITE 1: Saatekirje

Saatekirje 10.02.2014

Hei, Ullanlinnan varhaiskasvatusalueen päiväkotien lastentarhanopettajat!
Olemme kaksi sosionomiopiskelijää, jotka tavoittelevat lastentarhanopettajan kelpoisuutta Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Tutkimme opinnäytetyössämme pienten lasten parissa esiintyvän kiusaamisen ehkäisyn keinoja ja haluamme kartoittaa lastentarhanopettajien keinoja ehkäistä ja puuttua kiusaamiseen. Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, kuinka lastentarhanopettajat voivat työssään ehkäistä kiusaamista sekä kerätä konkreettisia työkaluja tähän liittyen. Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua vuoden 2014 loppuun mennessä.

Toteutamme opinnäytetyömme Webropol-kyselynä. Kyselymme on suunnattu teille Helsingin Ullanlinnan varhaiskasvatusalueen päiväkotien lastentarhanopettajille. Kyselyyn osallistutaan nimettömänä ja kaikki vastaukset hävitetään työn valmistuttua. Kysely aukeaa viikolla yhdeksän, 24.2.2014. Kyselyn nettilinkki lähetetään päiväkodin yhteiseen sähköpostiosoitteeseen, jonka kautta pääsette vastaamaan kyselyyn. Vastausaikaa on kaksi viikkoa eli kysely sulkeutuu 10.3.2014.

Vastauksenne on hyvin arvokas, suuri kiitos osallistumisestanne!

Ystävällisin terveisin

Anniina Järvenpää ja Minni Mäkinen

Mikäli teillä on kysyttävää, meihin voi olla yhteydessä sähköpostitse:

anniina.jarvenpaa@student.diak.fi

minni.makinen@student.diak.fi

LIITE 2: Lomakehaastattelu

Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy

1. Sukupuoli?

- Nainen
 Mies

2. Työkokemus hoito- ja kasvatustehtävissä?

- Alle viisi vuotta
 5-10-vuotta
 Yli 10 vuotta

3. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet tällä hetkellä?

- 0-3-vuotta
 3-5-vuotta
 5-6-vuotta
 muu, mikä?

4. Koulutustausta?

- Yliopisto
 Ammattikorkeakoulu
 Muu, mikä?

Seuraava -->

Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy

5. Mitä kiusaaminen on?

6. Miksi kiusaamista esiintyy lasten välisissä suhteissa?

7. Kuinka usein kiusaamista esiintyy lasten välisissä suhteissa?

- Päivittäin
- Viikoittain
- Kuukausittain
- Vuosittain
- Ei koskaan

8. Oletko joutunut puuttumaan kiusaamiseen?

- Kyllä
- En

9. Millä tavoin sinun mielestäsi lasten väliseen kiusaamiseen tulisi puuttua?

10. Kuinka lasten välistä kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä?

11. Millaisia työvälineitä sinulla on käytössä kiusaamisen ehkäisemisessä?

12. Millainen rooli lastentarhanopettajalla on kiusaamisen ehkäisemisessä?

13. Onko päiväkotisi varhaiskasvatussuunnitelmassa tuotu esille kiusaamisen ehkäisy? Miten?

14. Tulisiko mielestäsi kiusaamisen ehkäisemiseen panostaa vielä enemmän? Miten?

[← Edellinen](#)

[Seuraava →](#)

Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy

15. Palaute kyselystä

[← Edellinen](#)

[Lähetä](#)

LIITE 3: Kaveritaitokortit

